

प्राकृत पोखरा

मुकुन्दशरण उपाध्याय

प्राकृत पोखरा (वर्णनात्मक-काव्य)

मुकुन्द शरणउपाध्याय

लेखक: मुकुन्दशरण उपाध्याय

प्रकाशक : साझा प्रकाशन

प्रथम संस्करण: २०२१

दोस्रो संस्करण: २०३०

तेस्रो संस्करण: २०५२ (साझा प्रकाशनबाट दोस्रो पटक)

आवरणकला: टेकवीर मुखिया

प्रति: २१००

मूल्य: २१/-

मुद्रक: सञ्जीवनी प्रेम, बटु फसिकेव काठमाडौं

दोस्रो संस्करणमा दुई शब्द

जब म कहिलेकहीं पोखराको बिहानीमा ब्युँझेर माछापुच्छ्रे तिर फर्कन्छु, मलाई लाग्छ—मेरा कवितामा माछापुच्छ्रेको सौन्दर्य धेरै अधूरो छ । यस दिव्य हिमालयको सौन्दर्य एक कनाबाट हेरेर कहाँ सकिने कुरा हो र ? तर धेरैजसो मान्छे एकै ठाउँबाट र एकै बिहानीबाट मात्र त्यसलाई हेरेर फर्किदिन्छन् । मलाई लाग्छ, माछापुच्छ्रे मात्र होइन—यहाँका अन्नपूर्णा र धौलागिरि हिमालहरू, फेवा तालहरू र सेती नदीहरू सबमा नित्य नूतनता र नैसर्गिक विचित्रता छ, जसले गर्दा पोखराको प्राकृतिक सौन्दर्य आत्मसात् गर्ने दर्शकहरूमा एकै ठाउँबाट एकै क्षणमा विभिन्न भावानुभूति भई दिन्छन् । यसैले यस संस्करणमा मलाई एउटा कविता थप्न मनलागेको छ—

‘यात्री ! मिल्काऊ यो काव्य, हेर्न आऊ स्वयं छिटो ।

लेखेको पोखरा भन्दा देखेको पोखरा मीठो ॥’

साझा प्रकाशनका सौजन्यले नयाँ काँचुली फेरेर पाठकहरूका सेवामा आउन पाएको यस द्वितीय संस्करणमा पहिलो संस्करणमा हतारवश रहन गएका एक-दुई त्रुटिलाई सच्याएको छु र कताकति एक दुई कविता पनि थपेको छु, जसमध्ये एउटा कविता माथि पढिसक्नु भयो ।

ग्रादरणीय पाठकहरूलाई थाहै छ कि नेपालको अत्यन्त महत्वपूर्ण साहित्यिक संस्था ‘मदन पुरस्कार’ गुठीले यसलाई २०२१ को मदन पुरस्कार प्रदान गरेको छ । उदीयमान लेखकको

यस प्रथम काव्यकृतिलाई त्यति ठूलो सम्मान प्रदान गरेर गुठीले निश्चय पनि लेखकलाई काव्यसिर्जनप्रति प्रेरणा प्रदान गर्ने खोजेको छ, जसका लागि म चिर ऋणी छु ।

यसलाई सर्वप्रथम पाण्डुलिपिबाट मुद्रित पुस्तकका रूपमा जन-समक्ष ल्याउन स्वर्गीय श्री ५ महाराजधिराज महेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवबाट वकसेको प्रेरणा, शुभाशीर्वाद र रु. १००० को आर्थिक वकसका लागि म अत्यन्त आभारी छु । कविराजा मौसुफको स्वर्गीय आत्माप्रति यहाँ पनि म हार्दिक निष्ठा व्यक्त नगरी रहन सक्तिन ।

अन्त्यमा साझा प्रकाशनप्रति जसले (यसलाई द्वितीय संस्करणद्वारा प्रकाशित गरिदियो) म हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

क्रम

१. नेपाल / १
२. पोखरा / ६
३. माछापुच्छ्रे / ११
४. पाखा-पखेरा / २२
५. शुक्ला गण्डकी / ३३
६. ताल / ४३
७. कमल पोखरी / ५५
८. सुन्तला / ६४
९. अष्टममा / ७५
१०. पुनश्चः / ८१

प्राकृत पोखरा

नेपाल

सधैँ हाँसिरहे जस्ती सधैँ पूर्ण हरा - भरा ।
परमेश्वरकी प्यारी छोरी हुन् यी वसुन्धरा ॥
अनेकौँ देशका राम्रा गहना यी लगाउँछिन् ।
नेपालको अती राम्रो 'शिरबिन्दु' बनाउँछिन् ॥
अनन्त रत्नले पूर्ण शुद्ध, शान्त र शोभन ।
'श्रीबिन्दु' यिनको यो छ सृष्टिको पनि भूषण ॥
देवता 'स्वर्ग' हो भन्छन् 'बगैँचा' भन्दछन् चरा ।
मान्छे 'यो देश हो' भन्छन् 'टीकी हो' भन्दछिन् घरा ॥
दिव्य प्रकृति साम्राज्य विश्वमा अब यत्ति छ ।
न निभेको कुनै बेला जहाँ सौन्दर्य बत्ति छ ॥
सानो भै पनि यो देश विश्वमा छ विशेषको ।
कहिल्यै फहराएन यहाँ झण्डा विदेशको ॥
शुद्ध कञ्चन गम्भीर यसका इतिहास छन् ।
वेद वेदान्त गीताका यहाँ हास विलास छन् ॥
विश्वमा वैदिकी झण्डा यहीं नै फहराइयो ।
विश्वमा शान्ति सन्देश यहीं बाटै सुनाइयो ॥

यहीं मानवता जन्म्यो यहीं मानवता बढ्यो ।
 छोरी भै वयै गयो अन्त छोरा भै वयै यहीं बस्यो ॥
 उदार दरिलो यो छ, यो छ आदर्श विश्वको ।
 यहीं जन्म लिई जाग्यो सिद्धान्त पञ्चशीलको ॥
 तीर्थ, घाम, नदी क्षेत्र, पुरी, पुण्य सरोवर ।
 निहार आदिको यो छ सधै सुन्दर आकर ॥
 पार्वती भृकुटी सीता जस्ता छोरी यहीं भए ।
 विश्व - नारीत्वका निमित्त जो आफै पनि मेटिए ॥
 राज - पुत्र यहाँ जन्मे श्रीबुद्ध भगवान् सरी ।
 राजा जनक भै जन्मे ज्ञानी, त्यागी, दृढव्रती ॥
 वनै पिच्छे तपोभूमि भूमि पिच्छे महामुनि ।
 मुनि पिच्छे सदाचार कहिँ छ त यहीं छ नि ॥
 हिन्दुमा बौद्धमा छैन यहाँ द्वेष कतै पनि ।
 दुवैबाट बनेकाछन् दुवै आदर्शका धनी ॥
 सम्प्रदाय हजारौं छन् वृक्ष - शाखाहरू सरी ।
 नेपालीपन यौटै छ वृक्षका मूलकै सरी ॥
 यहाँ कलह देखिन्न सम्प्रदाय र वादको ।
 सम्प्रदाय भनी लड्नु यहाँको अपराध हो ॥
 मान्छन् निर्भौक नेपाली यौटै ईश्वरको डर ।
 पछिन् स्वतन्त्र नेपाली यौटै ईश्वरको भर ॥
 राज-नीति यहाँ नित्य चोखो नेपालवाद छ ।
 धर्म नीति परापूर्व देखि अध्यात्मवाद छ ॥
 प्रजा दुःखी हुँदा राजा राजा दुःखी हुँदा प्रजा ।
 भर्दछन् गहमा आँसु हो यहाँको यही प्रथा ॥

कस्तूरी, चमरी, अर्ना, हात्ती, गैंडा, मयूरका ।
 यहाँका वनमा हुन्छन् सभा स्वच्छ विचारका ॥
 लाली गुराँसका फूल यहाँ सौन्दर्य भदन्छन् ।
 डाँफे चरीहरू नाची आनन्दीमघु छर्दछन् ॥
 छन् यहीं विश्व विख्यात राम्रा र उच्च पर्वत ।
 जता हेन्यो उतै राम्रो छ यस्को दृढ गौरव ॥
 पछी हटेन यो देश मित्रमा गुन लाउन ।
 विश्वका बैरिको गर्व घुला मित्र मिलाउन ॥
 कलामा विश्वकै सामू आफ्नो घाक जमाउन ।
 हिमालमा चढी पैल्हे पताका फर्फराउन ॥
 बँचायो विश्वमा यस्ले सार्व-भौमत्व-वैभव ।
 आफ्नो संस्कृति पालेर राखेर आत्म-गौरव ॥
 पहिल्यै जाइलागेन अर्कामाथि कुनै दिन ।
 आएमा बाँकिराखेन शत्रुलाई कुनै छिन ॥
 विश्वजेता कती आए लड्न पारेर अक्कर ।
 कुनै भित्र बनी फर्के कुनै खाएर ठक्कर ॥
 हावा चीसो जलै चीसो चीसो पर्वत पाटन ।
 शत्रू आए भने सान्हाँ छ तातो रक्तको कण ॥
 महिषासुरको सातो खाइथिन् शक्तिले यहीं ।
 शुम्भ निशुम्भको रक्त बगेथ्यो छलली यही ॥
 वीर - प्रसविनी भूमि कलिकी मात्र होइनन् ।
 सत्यादिमा पनि यिन्ले हारको नाम छोइनन् ॥
 पूजिइन्छन् घर देश - रङ्गी चङ्गी प्रचारले ।
 यो आफैँ पूजिएको छ शुद्ध शान्त विचारले ॥

यहाँ छन् सुन चाँदीका खानी जगमगाउँदा ।
 हँछन् भक्तको गर्व यहाँका जलका बुँदा ॥
 जलै मीठो फलै मीठो मीठो पवन भोजन ।
 जता हे-यो उतै मीठो छ यो नेपाल शोभन ॥
 देशीय अथ जातीय प्रान्तीय भावना न ली ।
 निष्पक्ष लेखनी द्वारा यदि लेख्छ कुनै कवि ॥
 दिव्य सौन्दर्यले पूर्ण होला नेपाल शीर्षक ।
 काव्य - वस्तु हुनन् कुञ्ज छहरा हिम - पर्वत ॥
 'रामराज्य' नबिसेको यहाँ साम्राज्यवाद छ ॥
 'शुनि चैव श्रुपाके च' गीताको साम्यवाद छ ॥
 हिन्दु - राष्ट्र छ यो राम्रो एकता छ परस्पर ।
 राजा छन् सबका साजा सबै रैती बराबर ॥
 यहाँका जनता जच्छन् राष्ट्र मन्दिरमा बसी ।
 "जननी जन्म भूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी" ॥
 यहाँका छहरा गछन् व्याख्या वेदान्त सूक्तिको ।
 यहाँका कुञ्जमा मिल्छ शान्ति कैवल्य मुक्तिको ॥
 राम्रा शान्त र निर्भीक नेपाली जनता सब ।
 दाँजिन्छन् स्वर्गका राम्रा तेजिला देवतासँग ॥
 पाएर हिमको हावा पिएरै हिमको जल ।
 बसेर हिमका काख नेपाली बन्छ शीतल ॥
 छैनन् यहाँ महाखाडी, काला पानी मरुस्थल ।
 न भएका कुरालाई नेपाली छैन भन्दछ ॥
 यो पाणिनि तपोभूमि यहाँ केको कमी छ र ? ।
 विश्व साहित्यकै निम्ति हो यो ईश्वरको वर ॥

राजा प्रजा सँगै हाँस्ने गर्ने सम्मान विश्वको ।
 लडाजी खेल हो ठान्ने चल्ति हो यस देशको ॥
 युद्धमा डरले भाग्नु, क्षमा माग्नु अरुसँग ।
 भर्काका भरमा जाग्नु दाग्नु पर्यौलि-गौरव ॥
 स्वार्थका डरले हेर्नु ज्यूँद राष्ट्रिय दुर्गति ।
 स्वप्नमा पनि जान्दैन नेपाली पनले यति ॥
 पञ्चायती प्रजासन्त्र चलाएर धमाधम ।
 क्या राम्रो सँग थाम्दै छु अभै यो निगमागम ॥
 तटस्थ नीति पालेर विश्वमा मित्रता गरी ।
 चलेको छ नि यो देश हाते मालो गरी गरी ॥
 यसको उत्तरी साँध अति राम्रो हिमाल छ ।
 कोटि मानवका जस्तै जस्को छाती विशाल छ ॥
 यस्तै दक्षिणमा फाँट तराईको विशाल छ ।
 कोटि मानवका निम्ति जो सधैं सहकाल छ ॥
 यस्तै मेची महाकाली पूर्व-पश्चिम साँध छन् ।
 कोटि मानवका प्यारा जो सधैं तीर्थ धाम छन् ॥
 काठमाडौं नयाँ स्वर्ग राजधानी छ सुन्दर ।
 दैवले नै बनाएछन् ! जहाँ किल्ला सबै तिर ॥
 कुबेरले सिगारेको हीरा मोती छरी छरी ।
 पुराण कालको हो यो प्रसिद्ध अलका पूरी ॥
 यस्को चन्द्र तथा सूर्य क्या उजेली निशान छ
 विश्व मेरो सबै मित्र क्या मिठो अभिमान छ ॥
 अविरल नदि नाला गान गछन् डलेर ।
 गिरि परिकर लाखौं छन् बसेका मिलेर ।
 शिव धनु सरि लाम्चे स्वर्गको यो धरा छ ।
 हृदय सरि यसैका माझमा पोखरा छ ॥

❀ प्रथम सर्ग ❀

पोखरा

नेपाली नामकी 'टीकी' पैहन्छिन् जो वसुन्धरा ।
त्यै टीकीको पनि 'टिकी' हो यो सुन्दर पोखरा ॥
प्रसिद्ध छन् यहाँ ताल शुक्ला-गंगा र मुन्तला ।
कविता कल्पनाको छ यहीं माधुर्यको कला ॥
खेत-बारी नदी-नाला यहाँका जति दृश्य छन् ।
हेर्दछन् हाँस्तछन् बोल्छन् सबैलाई भुलाउँछन् ॥
राम्रो भै पनि यो छन विश्व विख्यात बेसरी ।
अमूल्य बुद्धि पाएका निघनी कविता सरी ॥
घेरै कवि यहाँ जन्मे गरेनन् तर वर्णन ।
यी आँखा अरु नै देख्छन् देख्दैनन् नि स्वयं कन ॥
अथवा कवि जस्ताले अभिमानी सरी बनी ।
जननी जन्मभूमीको के लेखुन् ? दिव्य जीवनी ॥
अहा ! भनुन् भनी ठानी लिन्न हो पोखरा छवि ।
प्रसिद्ध हुनका निम्ति लेख्दैनन् कविता कवि ॥
सुन्दरी जनको ज्यादै गर्दा वर्णन प्रेमले ।
घुमी यो पोखरा हेर्न पाएनन् कालिदासले ॥
नत्र यौटा महाकाव्य उठ्ल्यै लेखिने थियो ।
संसारमा महान् ख्याति पोखराको हुने थियो ॥

अथवा अति सौन्दर्य पाएर कविको मन ।
 देखनै मस्तभो नित्य कति पाएन लेखन ॥
 छवटै हतुको वास यहाँ देखिन्छ सुन्दर ।
 ऋतुको राजधानी यो विश्वमा छ मनोहर ॥
 छ भने पाउने इच्छा पुरुषार्थ चतुष्टय ।
 आएर भइ निश्चिन्त पोखरा घुमने गर ॥
 यहाँका जलवायूले देहस्फूर्ति बढाउँछ ।
 धर्मार्थ-काम औ मोक्ष देहवाला कमाउँछ ॥
 शोभा काश्मीरकै यद्वा यद्वा नन्दनवागको ।
 यहाँ कुना-कुनामा छ फ्याँकिएको समानको ॥
 हो यो दिव्य तपोभूमि मुनि कश्यप आदिको ।
 घेरै स्वर्ग चढे पाई संग यै पुण्य भूमिको ॥
 तपस्या गर्न जाँदैमा पोखरा दिन्छ यो वर ।
 मन्द मन्द मिठो हावा मिठो पानी मिठो सर ॥
 कोइलीको सुन्यो गीत हेन्यो प्रकृतिको छवि ।
 छहराको पियो पानी ताप्यो निर्मल कौमदी ॥
 गायो लहडको गाना सुँध्यो सौरभ पुष्पको ।
 पायो स्वर्गीय आनन्द पोखरामा जसै पुग्यो ।
 कतै ताल कतै साल कतै माल विचित्रका ।
 देखदा देखने मान्छे स्वयं हुन्छन् विचित्रका ।
 शुक्लाको दृश्य उस्तै छ उस्तै दृश्य छ तालको ।
 हिमको दृश्य उस्तै छ अति सुन्दर चालको ॥
 कुन दृश्य कता हेर्नु कुन छोड्नु कसो गरी ।
 यसैले हेरने मान्छे टोलिन्छन् बीचमा परी ॥

उता हिमाल चम्किन्छ त्यता शुक्ला सुसाउँछिन् ।
 यता यी पोखरा-लक्ष्मी हाँसी हाँसी रमाउँछिन् ॥
 शुक्लाको घून अर्कै छ अर्कै घून छ तालको ।
 कविको घून अर्कै छ पोखरा छ अचम्भको ॥
 स्वच्छ हावा बहेको छ लिई सौरभ पुष्पको ।
 पोखरा पोखरा हेन बगैँचा हो नि विश्वको ॥
 बने पर्वत पर्खाल गण्डकी नै बनिन् कुलो ।
 लता-वृक्ष बने फूल ताल नै पोखरी भयो ॥
 नर नारी मिली खेल्ने बने पाटन पाटन ।
 पोखरामा मिलेकाछन् बगैँचाका सबै गण ॥
 जस्तो छ पोखरा त्यस्तै भन्न खोज्ने भने पनि ।
 सुन्नेका मनले भन्ला सुनियो काव्यको ध्वनि ॥
 यसको लेखन पर्देन काव्य या चित्र वास्तव ।
 पोखरा छ स्वयं काव्य स्वयं अद्भुत चित्र छ ॥
 कविता लेखने ढंग कविलाई बताउँछ ।
 चित्रकार स्वयंलाई चित्रतुल्य बनाउँछ ॥
 तराई भैं छ मैदान ठण्डा लेक समान छ ।
 अप्राप्य गुण पाएको पोखरा अभिराम छ ॥
 छन् यहाँ पदलालित्य उपमा अर्थ गौरव ।
 पोखरा हेर्न जानेमा माघकाव्य समान छ ॥
 कहीं हिमाल मात्रै छन् कहीं ता ताल मात्र छन् ।
 कहीं पहाड मात्रै छन् कहीं मैदान मात्र छन् ॥
 कहीं छन् छहरा मात्रै पहरा कहीं केवल ।
 नदी मात्रै कहीं बगछन् कहीं छन् खालि जंगल ॥

सम्पूर्ण दिव्यशोभाले पूर्ण छैनन् कहीं घरा ।
 तर सम्पूर्ण-शोभाले परिपूर्ण छ पोखरा ॥
 सुगन्धी सुनमा भर्न, उखुलाई फलाउन ।
 श्रीखण्डवृक्षमा राम्रा राम्रा फूल फुलाउँन ॥
 बिसैने सृष्टि कर्ताले पोखरा यो बनाउँदा ।
 कुनै तत्व भुले जस्तो शंका लाग्दैन जाँचदा ॥
 नेपाल एशिया यद्वा यद्वा मानव मात्रको ।
 गहनाहैन यो भूमि हो अलङ्कार विश्वको ॥
 सबै पृथिविका छोरा यसका हकदार हुन् ।
 जनेली रातको शोभा सबैले हेर्न पाउँछन् ॥
 यसै नेपाल-आमाको मूटू जस्तो छ पोखरा ।
 उसैमा पनि नक्शामा माझमा पर्छ यो घरा ॥
 हिमाल, वन औं शुक्ला ताल पङ्कज सुन्तला ।
 यिनै अङ्ग मिली बन्छ अतिसुन्दर पोखरा ॥
 सेतीको तट आयो कि गीत आफैँ सुसाउँछ ।
 हिमाल देख्न पायो कि भाव आफैँ उदाउँछ ॥
 तालको छाल उल्यो कि मन आफैँ रमाउँछ ।
 पोखरा आउन पर्छ शान्ति आफैँ पछ्याउँछ ॥
 यौटा यौटा गरी हेर्न अब सुन्दर पोखरा ।
 रऊँकै पनि देखिन्नन् एकै चोटि दुई सरा ॥
 (चञ्चले गात्रलु आँखा हँसिलो मुख मण्डल ।
 उठेको पोटिलो छाती बारुले कटि अञ्चल ॥
 रसिजो ओठको लाली कसिलो वचनमृत ।
 फिफिरे पातलो सारी जे है-यो उहि रम्यछ) ॥

सेतो भल्कीरहेको हिमगिरि-परिखा कल्प पैल्हे मनैमा ।
काखैमा यो हिमैकाअतिशय हरिया घुम्न जाऊँ वनैमा
शुक्ला गङ्गा र फवा कमल र गुलिया सुन्तलालाई सम्भ
चाहिन्नन् काव्य कोही अनि त हृदय नै पोखरा काव्य बन्छ

❀ द्वितीय संग ❀

माछापुच्छे

जस्तो सगरमाथा छ विश्वमै उच्च पर्वत ।
त्यस्तै यो पोखरा भित्र माछापुच्छे हिमाल छ ॥
काखमा पोखरा राखी चोरेर कविको मन ।
यो हिमाल बसेको छ छाता तुल्य बनीकन ॥
नेपालकै बनेकोछ माला, किन्तु हिमालय ।
शोभा भित्रै यहाँ मिल्छ दिव्य, आनन्द, चिन्मय ॥
यो राम्रो पोखरा हेर्न आउँछन् जब दर्शक ।
गर्छ स्वागत हाँसेर माछापुच्छे हिमालय ॥
“आफ्नै हो घर यो साथी ! आउनुहोस् मरासर ।
कला ईश्वरको हेर्नोस् ! पढ्नुोस् प्रकृति अक्षर ॥
लता मण्डपमा बस्नुोस् ! गंगामा गै नुहाउनुोस् ।
मीठा छ्न् सुन्तला खानोस् ! योग्य सेवा बताउनुोस् ॥
यी दुवाका गलैँचा छ्न् लेट्नुहोस् थाकनुभए ।
पिएर छहरे पानी मेट्नुहोस् प्यास कयै भए ॥
सुन्नुहोस् गान पन्छीको कति आनन्द भर्दछ ।
भन्लाभै मुस्कुराएर आउनेलाई हैर्दछ ॥
यस्तै स्वागत पाएर डुबे हर्ष समुद्रमा ।
पाहना जो जती आए हिमका दरबारमा ॥
देखी मुसुक्क हाँसेर हेरेको यो हिमालय ।
को न भन्ला चिनाजानी थियो पैल्यै यिनीसँग ॥

चच्चो सनक्कको यौटै देखिन्छ तलबाट त ।
 उडेर माथिगै हेर्दा माछापुच्छ्रे त नाम छ ॥
 वामांगमा हिमानीका अर्घ चन्द्रकला सरी ।
 सिकारु चित्र कारीले लेखे जस्तो छ माधुरी ॥
 डग्देन र छ यो सत्यं मुख दिन्छ शिवं छ यो ।
 राम्रो छ सुन्दर हो यो हाम्रो आदर्श यै त हो ॥
 यो दिव्य पोखरालाई जे पै-हायो बिलाउँछ ।
 माछापुच्छ्रे भने टोपी असाध्यै नै सुहाउँछ ॥
 कर्को टोपी लगाएर नेपाली जब हाँस्छ ।
 माछापुच्छ्रे हिमालैको उपमा हुन पाउँछ ॥
 चच्चै राष्ट्रिय भण्डाको टोपी पै-हेर शोभन ।
 माछापुच्छ्रे अहा !! हेर्छ गस्कंदै ताल दर्पण ॥
 यो हिमालय मस्कन्छ देखेर आफ्नै छवि ।
 पढेर कविता आफ्नै आफै हाँस्छन् महाकवि ॥
 भल्काई गहना दिव्य पै-ही सिन्दूर भालमा ।
 हाँस्छन् षोडशी बाला जसरी मृदु चालमा
 त्यसरी सूर्यका राता पै-हेर किरणावली ।
 बिहानै हाँस्छिन् शोभा माछापुच्छ्रे हिमालकी ॥
 अथवा तालको माछो माछापुच्छ्रे हिमाल या ।
 पोखरा हेर्नका निम्ति उफ्री पर्वतमा पुग्यो ॥
 यो मीठो दृश्य देखेर कति चाहें फर्कन ।
 गाड्यो मुख घरा तर्फ खोल्साको जल खोजन ॥
 प्यारो प्रकृतिको भक्त आत्तियो प्यासले भनी ।
 निस्कइन् गण्डकी सेती छेडेरै पृथिवी पनी ॥

अथवा हैन यो माछो हो श्रीपेच हिमालको ।
 विना राजा कहाँ बाँच्छ्यो रत्नको परखाल यो ?
 भयो प्रकृतिका राजा तिमी नै अजरामर ।
 श्रीपेच पै-हो यो छैन विश्वमा यो बराबर ॥
 भनी निश्चय ब्रह्माले पै-हाए शिर पेच यो ।
 न भए हिमको डाँडो कसरी गिरि-राज भो ??
 हिमालले छ यो देश अमृत्य माल पाइने ।
 जहाँ हिमालनै छैन उहाँ माल कहाँ हुने ? ॥
 चीन-भारतको चित्र एकै चोटि लिने सरी ।
 हिमाल यो डटेको छ साह्रै अग्लो बनी वरी ॥
 बिहानै नीद छोडेर हेर्छ उच्च हिमालमा ।
 आँफै पाउँछ नेपाली यसैले उच्च भावना ॥
 कसैको सङ्ग खाडी छ कसैको मरुभूमि छ ।
 कसैको सङ्ग अर्को छ हाम्रो सङ्ग हिमाल छ ॥
 जस्ता सङ्गतमा जन्म्यो जस्ता सङ्गतमा बढ्यो ।
 उस्तै बन्दछ यो जीव सङ्ग नै मुख्य वस्तु हो ॥
 यसैले सब नेपाली सङ्ग भै हिम पर्वत ।
 स्वच्छ, शान्त र गोरा छौं भावना पनि उच्च छ ॥
 सहजै विजयी हुन्छौं हिम-पर्वत उक्लँदा ।
 हिमाल भै डटेकै छौं आफ्नै संस्कृतिमा सदा ॥
 हाम्रा हृदयमा बग्छन् दयाका छहराहरू ।
 यसैले हिम भै ठूलो सङ्ग छैन कुनै अरु ॥
 त्यो हिमालय हाम्रो हो हाम्रो हो त्यो हिमाचल ।
 त्यो रत्नगिरि हाम्रो हो भन्दैमा सुख मिल्दछ ॥

यहाँ भन्दा पनि ठूलो कुन भाग्य हुनु अहो !
 त्यत्रो हिमाल 'हाम्रो हो' भनी जो लेख्न पाइयो ॥
 धन्य तिम्रो कृपा यत्रो सकेछौ पर्वत दिन ।
 हे विधाता ! म चाहन्न यहाँ भन्दा धनी हुन ॥
 अथवा हिमको काख जसको दरबार छ ।
 त्यस्ता नेपाल वासीको महिमा नै अपार छ ॥
 'यो विचित्र खडा सेतो के होला हिम- पर्वत ?
 बने हो कसरी कैल्हे ?' देख्यो कि तर्क उठ्दछ ।
 अलङ्कार स्वयं बन्छन् रस आफै उदाउँछ ।
 अनेकौं कल्पना उठ्छन् कविता फुरिआउँछ ॥
 यहीं पूज्य जगन्माता पार्वती जन्मिइन् अधि ।
 सङ्ग्यो कि मनमा उठ्छ देश गौरवता अति ॥
 सेता दबारमा दौडी हाँसिहुन् अधि पार्वती ।
 देखाई गिरि हाँसेहुन् सेतै दाँत अली कति ॥
 पार्वती खेलने भूमि बनाएर हिमालले ।
 सजाएछन् कि यो देश सुनका परखालले ॥
 चाँदीको भित्र खानी छ चिन्दैनन् कि मनुष्यले ।
 भनी बान्की दलेछन् कि यहाँ सृष्टि विधातृले ॥
 कित यो विश्व कर्माको पछिल्लो शिल्प हो यहीं !
 पोखे सौन्दर्य सम्पूर्ण देखुन् मानवले भनी ॥
 कि त नेपाल माताको हो यो श्रीपेच सुन्दर !
 गम्केर विश्वमा भन्छ यहाँ केको कमी छ र ??
 फोरेर ईट चाँदीको सिमन्टी सुनको गरी ।
 चिनेछन् कि विधाताले यो रत्नै रत्नको पुरी ॥

जे होस् न सकिएको छ यसमा धन विश्वका ।
 जता ततै गडेको छ सम्पत्ति परमेशको ॥
 यति सस्तो छ सम्पत्ति यदि तिम्रो महेश्वर ।
 कविको कविता छापन अबदेखि दिने गर ॥
 लुकेको जति सम्पत्ति कविको हातमा भए ।
 अनेकौं वाल्मिको व्यास राष्ट्रमा देखिने थिए ॥
 विधाता ? अनि ता तिम्रै कीर्ति बढ्थ्यो जगत्भरी ।
 पाएन छौ यती होश बिगान्यौ काम बेसरी ॥
 दिएनौ रति सम्पत्ति बनायो निर्धनी तर ।
 लेख्छन् महिमा तिम्रै धन्य हुन कवि ईश्वर ॥
 विना पैसा पनी काम चलन सक्ने भए पछि ।
 खर्चन्थ्यौ किन सम्पत्ति ? बाठाछौ मनका अति ॥
 अथवा तिमिले सोच्यौ धन धेरै दिऊँ भने ।
 बनलान् धनमै मस्त छोडलान् काम लेखने ॥
 यदि यै हो भने भै गो ठीकै हो परमेश्वर ।
 दुःख शोक विना भित्री कविता कुन लेख्छ र ? ॥
 फुट्छन् मनका भाव दुःखले आत्तिए पछि ।
 कि मान्छे हुन्छ पगलाहा कि हुन्छ बढिया कवि ॥
 पगलाहा मुखले बोल्छ अलौकिक कुराहरू ।
 कवि लेखी उही भन्छ ग्रन्थ पढ्छ कुरा अरू ॥
 देखेर छहरा हाँस्नु नाच्नु देखी हिमालय ।
 गाउनु पक्षिका साथै नमानी लोकको भय ॥
 अन्यायमा रूनु आफै चिच्याउनु समाजमा ।
 धेरै एकान्तमा बस्नु हिड्नु सन्मार्ग खोजमा ॥

दुवैको यत्ति हो काम कवि पागलको तर ।
 एउटा कविजी बन्छ एउटा बन्छ पागल ॥
 भै गयो विधिको चल्ती को हटाउन सक्छ र !
 यो हिमाल विना यस्तो कविता पनि उठ्छ र ? ॥
 थाक्ने छैन नि नेपाली पोखेर भावना अनि ।
 टल्केको हिम देखेर लेखेर कविता पनि ॥
 पाएर हिमको साह्रै उज्यालो मोहिनी छवि ।
 चित्र लेखा कती जन्मे कति लाटा भए कवि !!
 पोखराको नियालेर शोभा स्वच्छ र सुन्दर ।
 पग्लेका हृदयी जस्तै पग्लेको छ हिमालय ॥
 पहिल्यै सूर्यको कान्ति पर्छ स्वच्छ हिमालमा ।
 अध्यात्मवाद भुल्के भैं पहिल्यै नयपालमा ॥
 टल्किन्छन् हिमका राशि सूर्यका किरणै परी ।
 हीरा-मणि जडाएको राजाको मुकुटै सरी ॥
 चन्द्रकान्ति पुरी जस्तै चन्द्रकान्त रसाउँछ ।
 सूर्यकान्ति परी त्यस्तै गिरि यो टल्पलाउँछ ॥
 अथवा सूर्यका रश्मि स्वच्छ पर्वतमा परी ।
 देखिन्छन् धर्म सापेक्ष्य राजनीतिकला सरी ॥
 कि हुन्छ हिमको कान्ति सूर्यका कान्तिले गरी ।
 सुनचाँदी पगालेर एकै ठाउँ मिसे सरी ॥
 जानू सगरमाथामा देख्न उच्च हिमालय ।
 बिहानै पोखरा जानू देख्न स्वच्छ हिमालय ॥
 गण्डकी छन् सबै ठाउँ एउटै जल हो तर ।
 श्री मुक्तिनाथमा जस्तो अन्त माहात्म्य मिल्छ र ? ॥

हिमपर्वत चम्कन्छ अरुणोदयले गरी ।
 पोखरा नगरी भन्छ म भएँ सुनको पुरी ॥
 साँच्चैँ सुनको ज्योति के त्यस्तो हुनपाउला ?
 टल्केका हिमका सामू उपमा कुन आउला ? ॥
 अरुणोदयको शोभा यै हिमालय पाउँछ ।
 अलङ्कार लगाएको युवतीमै सुहाउँछ ॥
 पूर्वी आकास रातिन्छ पर्हेलन्छ हिमालय ।
 सेतिन्छन् शीतका दाना जब भो अरुणोदय ॥
 बिहानी सूर्यको ज्योति जब नाच्छ हिमालमा ।
 कविको कल्पना पुग्छ दौडेर चलचित्रमा ॥
 चलने चित्रको ज्योति पर्दामा झल्किए सरी ।
 सूर्यका हिममा पर्छन् चञ्चले किरणावली ॥
 पर्दा हिमाल टाँगेर सूर्यको बिजुली सरी ।
 सूत्रधार विधाताले खेल भिक्छ थरी-थरी ॥
 घरी नेपालबासीको वीरता चित्र भिक्छ ।
 घरी नेपालको मीठो दृश्य चित्र घुमाउँछ ॥
 घरी नेपालको सीमा भन्छ यस्तो छ दुर्गम ।
 घरी लौ कवि हो ! (भन्छ) बढिया कविता गम ॥
 घरी देखाउँदै राम्रो अन्न पूर्ण हिमालय ।
 भन्छ नेपालका निम्ति छैन बर्य अन्नको भय ॥
 घरी भन्दछ संसार जता जाओस् तिमी भने ।
 नेपाली हो ! सधैं यस्तै एउटै रूपका बने ॥
 आफ्नो रूप न छोडेर जस्तै मान्य हिमाल छ ।
 आफ्नै अस्तित्वमा बस्दा तिम्रो व्यक्तित्व बढ्दछ ॥

नेपाली रमणीलाई यो दिव्य चलचित्रको ।
 शोभा देखाउने नीति होला कि परमेशको ? ॥
 सीता, तारा, सती, गार्गी, गौतमी, पार्वतीहरू ।
 जन्मेका देशमा साँच्चै किन चित्र चलुन् ग्रह ॥
 उस्ता उस्ता महादेवी जन्मेको देश हो भनी ।
 उस्तै आदर्श खोज्दा हुन् विधाता कलिमा पनि ॥
 तर अर्कै चल्थो चल्ती विश्वमा परमेश्वर !
 नेपाली पनि मान्छे हुन् कति आदर्श चल्छ र ? ॥
 हिमाल हेर्न छोडेर विदेशी फिल्म खोजलान् ।
 तिम्रा कीर्तन छोडेर फिल्मका गीत रोजलान् ॥
 अथवा जे गरौं विश्व हेरोस् चिम्लोस् तिम्रीकन ।
 बयै छैन त्यसको खाँचो रन्छछौ सब खेलन ॥
 तर गाम्भीर्यले हेर्दा अर्कै उठ्छ यहाँ गम ।
 कहाँ सूर्य कहाँ फिल्म कहाँ पर्दा कहाँ हिम ? ॥
 सधैं हिमाल राम्रै छ भन्दछन् सब देखने ।
 बिहान जत्तिको राम्रो लाग्दैन दिउँसो भने ॥
 उनै सूर्य उही देश उनै दिव्य हिमालय ।
 देखिने दिउँसो बेग्लै बेग्लै छ विधिको नय ॥
 जस्तो बिहानमा लाग्छ सुनौला हिम पर्वत ।
 जनेली रातमा त्यस्तै रूपीला रूप भिक्दछ ॥
 कहिले छ कुनै रङ्ग कहिले छ कुनै अनि ।
 यस्तै छ कसरी भन्नु ? शङ्का लाग्ने कुरो पनि ॥
 चुच्चे रङ्ग विङ्गै रको उज्याला अनि शीतल ।
 हाम्रो टोपी बन्थो होला देखी यै हिम पर्वत ॥

यस्तं राष्ट्रिय भण्डा यो माछापुच्छ्रे हिमालका ।
 दिव्य दर्शनले जन्म्यो दुइचुच्चे बनी ग्रहा ! ॥
 कास्कीका उच्च डाँडामा राजधानी गरीकन ।
 हेर्थे नरेशका पूर्वा माछापुच्छ्रे प्रतिक्षण ॥
 उसैबाट सिकेहोलान् यस्तो भण्डा बनाउन ।
 नेपाली हिमको चलो त्यसै के सक्छ कल्पन ? ॥
 माछापुच्छ्रे बनी उच्च माझमा अलमस्त छन् ।
 छेउमा अन्न पूर्ण र धवलागिरि बस्तछन् ॥
 दायाँ-बायाँ गरी बस्ने यी राम्रा दुइटा गिरि ।
 कहिले लाग्दछन् मन्त्री कहिले लाग्दछन् परी ॥
 जसै हिमालको हावा दूत भैं बनि आउँछ ।
 कोको हुन् यी चिनाएर यसरी भन्न थाल्दछ ॥
 “माछापुच्छ्रे त राजा हुन् स्वयं श्रीपेच मण्डित ।
 धवलागिरि हुन् मन्त्री राज्यका उच्च मण्डित ॥
 पोखरा राजधानी हो अरु डाँडा सिपाहि हुन् ।
 राजाका ढुङ्गुटी ठूला अन्नपूर्ण हिमाल हुन् ॥
 धवलागिरिको शोभा शारदाको प्रसाद हो ।
 अन्नपूर्ण जगन्माता लक्ष्मीको प्रियवास हो ॥
 धवलागिरिमा बग्ने छहरा छन्द शास्त्र हुन् ।
 भिलिभली गर्ने ज्योति अलङ्कार-प्रकार हुन् ।
 यहाँका रसिला दृश्य काव्यका रस भेद हुन् ।
 सेता काला दुवै मेघ काव्यका गुण दोष हुन् ॥
 अभिधा लक्षणा व्यङ्ग्य रीति वृत्ति विचारने ।
 खण्डकाव्य, महाकाव्य, कोशकाव्य यहीं बने ॥

हिजो आज यहीं फेरि छहरा यी स्वतन्त्र छन् ।
 जति ताने पनी मिलने गद्य-गीत वनाउँछन् ॥
 बिहानै जब देखिन्छन् अन्नपूर्णा हिमालय ।
 स्वयं वन्दछ नेपाली अन्नका निम्ति निर्भय ॥
 "ती हुन् रे अन्नका राश थूप्रिएका बडा-बडा ।
 अनिकाल परेदेखि बाँडिन्छन रे यताउता ॥
 त्यो मकैको र कोदाको त्यो चाहि गर्हुं-धानको ।
 त्यो जौ र तिलको हो रे ! त्यो चना र बदामको ॥"
 भनेर जब उफन्छन् केटा-केटी खशी भई ।
 होला रहस्य भैं लाग्छ कुरा लाग्छन् सबै सही ॥
 गौरीका छातिमा सेता कुन्दमाला झुले सरी ।
 सेता हिमालमा सेता छहराको छ माधुरी ॥
 कहिले-कहिने फेरि हिमपर्वतको छवि ।
 छोपेर कुहिरो लाग्छ आत्तिन्छन् मनमा कवि ॥
 छाँट-काँट मिलाएर आडम्बर बडो घरी ।
 विदेशी दर्शकै तुल्य घम्छ हुस्स वरीपरी ॥
 न लेख्छ कविता राम्रो न हो भावक दर्शक ।
 हिममा त्यसरी घुम्न त्यसले किन पर्दछ ? ॥
 हुस्सू भने गई घम्ने अतिराम्रा हिमालमा ।
 हामी बाठा भने बस्ने यो मैदाने कपालमा ॥
 विघाता तिमिमा छैन सृष्टिको सुन्दर-कर्म ।
 उल्टो-पाल्टो सकेकैछौ घन्न काम चलाउन ॥
 आँखाको कुहिरो फेरि बढिको पनि हुस्सू हो ।
 के देखेर विचारो हो हिममा पुगदा अहो ? ॥

सबे ससुद्रमा जान्छन् पानी ल्याउन खातिर ।
 हुस्सू हिमालमा जान्छ, हुस्सू हो किन सोच्छ र ? ॥
 अग्ला शिखरमा घुम्छन् बुद्धिमान् दर्शकैहरू ।
 खोल्सा-खोल्सा कुना-काप्ची खोज्छ हुस्सू अर्भै अरु ॥
 खोल्सामा घुम्मिनालाई किन जानू ? हिमालमा ।
 खिचू विषयका लागि के गर्नु हरि चिन्तना ? ॥
 छोपिई कुहिराद्वारा जब लुक्छ हिमालय ।
 शून्य देखिन्छ नेपाल नेपाली मान्दछन् भय ॥
 हिमाल न भएको त्यो दिशा उत्तर हो भनी ।
 स्वीकार कसरी गर्नु ? पृथिवी पल्टिए पनि ॥
 कविको पीर जानेर वीर हावा उदाउँछ ।
 उडाई कुहिरालाई हिमबाट धपाउँछ ॥
 यति खेर त यो हुस्सू शोभा पाउँछ बेसरी ।
 भेडिया गोठका भेडा चर्न बेसी भरै सरी ॥
 हिमालमा चढी शान सूर्यकै ज्योतिलाई छ ।
 सगर्माथा चढी मान खालि तेज्जिङ्गलाई छ ॥
 शोभा दिव्य हिमालको जति-जतो हे-यो उती बढ्दछ ।
 चोखो कत्ति न छोडने मृदुनशा भन् चित्तमा चढ्दछ ॥
 उठ्छन् सुन्दर कल्पना नसकिने यो स्वर्ण छाया मनि ।
 भो हेरौं अब छन् अगाडि रसिला पाखा पखेरा पनि ॥

❀ तृतीय सर्ग ❀

पाखा—पखेरा

जस्तो हिमाल राम्रो छ रुपौला हिमले गरी ।
तल त्यस्तै डटेकाछन् हरिया वनले गिरि ॥
सर्वत्र हरियाली छ मनमोहक दृश्य छन् ।
हिमका काखका डाँडा अर्कै वैशिष्ट्य राख्छन् ॥
नेपालमा कहों छैन हरिया वनको कमी ।
विशेष पोखरामा छ शोभा ज झलको पनि ॥
राधाका काखमा कृष्ण जति मुन्दर लाग्दछन् ।
हिमका काखमा त्यस्तै यहाँका वन जाग्दछन् ॥
हिमले हरियो राम्रो हिमाल हरियालिले ।
वस्तुतः विश्व चम्कन्छ तेजिला ढुङ्गा मिले ॥
कहिल्यै हरिया डाँडा अग्नि सेतो हिमालय ।
अग्नि नीलो महाकाश क्या राम्रो विधि—वैभव ॥
हिम—प्रकृति बालाको मुखचन्द्र समान छ ।
सारी भैं तलका डाँडा पठ्यौरी सरि व्याम छ ॥
यिनै पाखा—पखेरामा माला तुल्य बनीकन ।
भर्दछन्, भरना नित्य हर्दछन् कविको मन ॥
पहेर हरियो चोली उभिने युवती सरी ।
देखिन्छन् हरिया डाँडा भल्किन्छन् जब निर्भरी ॥

चुच्चें पवत ती लाग्छन् बालाका स्तनकै सरी ।
 पुष्पहार सरो लाग्छन् खोल्साका सब निर्भरी ॥
 सिसिरी जब हावाका चल्दछन् बेग सुन्दर ।
 हल्लन्छन् छहरी चल्छन् लहरी जलका तल ॥
 जब ती लहरी चल्छन् हावाका बेगले गरी ।
 बालाका छातिमा खल्ने लाग्छन् तिलहरी सरी ॥
 चाँदीका टुकुरा जस्ता शिलामा परदा जल ।
 हुने मानिसको चिन्ता हुन थाल्दछ कल्कल ॥
 फून बाजा बज भन्दा मीठो त्यो लाग्छ कल्कल ।
 आत्मानभक्तिका निम्ति यो भन्दा ग्रह के छ र ? ॥
 रुनेका साथमा रुन्छ हाँस्नेका साथ हाँस्तछ ।
 छहराको मिठो गाना जे सोच्यो अर्थ लाग्दछ ॥
 जब यी वनमा घम्दै गाउँले प्रमदाजन ।
 गाउँछन् मधुरा गीत वन लाग्दछ धन्कन ॥
 छहरा तबला ठोक्छन् चाल्छन् कोकिल हार्पिन ।
 गाउँछन् किन्नरीलाई होच्याई प्रमदा-जन ॥
 सङ्गीतको सफा ताना पाइन्छ वनभिन्नमा ।
 साँच्चैको ब्रह्म — प्रानन्द पाइन्छ मन भिन्नमा ॥
 ती सेता छहरा सङ्ग्रो-सङ्ग्रो त्यो कललध्वनि ।
 सकिन्न कविता गर्न मनमा लाग्छ मोहनी ॥
 हरिया फूलका कुञ्ज हरिया तरु-पल्लव ।
 हरिया पहारामा छन् फोहरा सरि निर्भर ॥
 भर्भरी भरदै भार हल्लाई हलली अलि ।
 भरना "भरना" नाम सार्थ पाछिन् ढली ढली ॥

छ हार फूलको माथि छ हार जलको तल ।
छ हरा र भरा दृश्य छहराको छ कल्कल ॥
वनका हरियालीको शोभा धेरै बढाउन ।
छर्दछन् छहरा पानी माली तुल्य बनीकन ॥
छहरा जलका बिन्दु वृक्षलाई चढाउँछन् ।
वृक्षले फूलका इन्दु छहरामा बगाउँछन् ॥
देखेर दुईको चाल मनमा प्रेम जाग्दछ ।
गोपी र कृष्णले होली खलेकै होकि ? लाग्दछ ॥
गोपी र कृष्णको दृश्य मिलेको त्यो ग्रहो कति !
श्याम छन् ती लता वृक्ष गोरा छन् छहरा जति ॥
लागेर मधुरो हावा पीं पीं पीं पीं गरी गरी
बज्दछन् बाँसुरी बाँस श्रीकृन्दा वनमा सरी ॥
सधैंका चन्द्रमा जस्ता चम्कन्छन् हिम पर्वत
वन भित्र विधाताको रासमा मन चल्दछ ॥
अत्यन्त मधुरो गाना वनकी कोइली पनि ।
मौकैमा गाउँछिन् नौली रासकी गोपिनी बनी ॥
गोपी विरहको गीत चखेवीहरू गाउँछन् ।
महारास रची खेल्न कृष्ण चन्द्र उदाउँछन् ॥
विटपीले लता राम्रा विटपी हरियालीले ।
हरियाली छ चम्केको छहरा र हिमालले ॥
छर्केर मोतिका दाना फर्केर पोखरा तिर ।
सर्केर बेगले गर्छन् छहरा मधुर स्वर ।
वनका फूलबारीमा यसरी जल छर्कन ।
कस्सिन्छन् छहरा पो र बाँचेका छन् सबै वन ॥

कालिदास कथाद्वारा आपके पूर्ण वर्णन ॥

किं शाकुन्तल गाथाका दृश्य हुन् यी महाकवि ? ॥

हृदयीहरूका लागि यहाँकी छवि मोहिनी ।

छैनन् शकुन्तला भन्दा कयै कुरामा पनि कमी ॥

अड्याई मनका घोडा छोडी संसारको रथ ।

हेर्दछन् कवि दुष्यन्त यहाँको रूप निश्छल ॥

छहराको घडा बोकी यहाँकी प्रकृति प्रिया ।

नानी शकुन्तला बन्दै पानी छिन्न यता उता ॥

यहाँ प्रियम्बदा हाँस्छिन शशीका मधुगानमा ।

ग्रन्थया छसर्वत्र शक्तिका प्रिय तानमा ॥

संभिन्दन् ब्रह्मियो चल्दा सब कुटिलकुन्तला ।

शकुन्तलाई देखेमा संभिन्दिन्छन् शकुन्तला ॥

पुष्प शकुन्तला माथि भमरा जाइलाग्दछन् ।

शाखा हल्लाउँदै वृक्ष त्यो हटाउन खोज्दछन् ॥

त्यो देखी कवि— दुष्यन्त ईर्ष्यालू भाव भिक्तछन् ।

बजारिया कुमारीको नखरा पुष्प सिक्तछन् ॥

बिर्सी संसारको राज्य कवि मोहित बन्दछ ।

लुकाई महिमा आफ्नो 'डुलाहा हुँ म' भन्दछ ॥

संसारी भावना रूपी मत्ताहात्ती उसै घरी ।

आउँछन् कवि-दुष्यन्त चल्दछन् करमा परी ॥

हरियो फरिया पेन्ही वनलक्ष्मी शकुन्तला ।

कुञ्जका पुष्पशय्यामा बन्दछिन् काम-विह्वला ॥

१५९ पछिका २२५५मा महाकवि कालिदासका शाकुन्तल नाटकको
कथाध्वनि छ ।

जघनस्थल भैं गोरा कदलीस्तम्भका मनि ।
एकान्त कान्त भैं मृगध बन्दछन् हृदयी पनि ॥
लज्जा, माधुर्य, आनन्द, प्रेम आंखा भरी भरी ।
दुवैले दुइटैलाई हेदछन् एउटै भई ॥
अनि के हुन्छ के हुन्छ ? अर्कै हुन्छ जगत्सब ।
विश्व-विस्मृतिको शुद्ध ब्रह्मानन्द उदाउंछ ॥
तर हा ! देवले गर्दा कयै दिनैमा रुँदै रुँदै ।
दुवैले छुट्टिनु पर्छ मनले नअघाउंदै ।
छोडेर वनकी लक्ष्मी शहरी यागमा गई ।
दुष्यन्तले सरी भुल्छन् प्रेम-उत्को हरे ! कवि ॥
आउन्नन् कवि-दुष्यन्त आत्तिन्छिन् प्रकृति-प्रिया ।
बनेर छहरा लिन्छिन् आंमु भादैं अनी बिदा ॥
बिदा शकुन्तलालाई दिन आँटे सगी गरी ।
अर्पन्छन् वनका वृक्ष पुष्प-भूषण बर्बरी ॥
पिता पर्वतको काख छोडेर सलली बही ।
छहरा घरमा जान्छन् हिन्दू-बाला सरी भई ॥
पिताको काख छोडेर हिडेका पतिका घर ।
छहरा भन्दछन् मान् छोरी हो लौ यसै गर ॥
छोरी भैं कल्कलाएर बढेका छहराकन ।
बिदा गरी अहो बस्छन् ! धन्य पाषाणको मन ॥
'नजाऊ बहिनी !' भन्दै बाटमा गाँस रोक्छन् ।
पनेलो पातलो सारी मृग आई समाउँछन् ।
त्यसैमा जन्मिए वृक्ष त्यसैमा छहरा तर ।
के गर्नु विधिको लेखा ? छहरा यी गए पर ॥

फकत वन छोडेर कहियै दुःखिया मन ।
 दैवले दुःखिकै निमित्त रचैछन् हरियो वन ॥
 यी राम्रा वन-पाखमा जे हे-यो ज्ञान आउँछ ।
 वृक्षै पिच्छे लतै पिच्छे नीति शास्त्र उदाउँछ ॥
 न बोल्ने वनको छायाँ हामीलाई सिकाउँछ ।
 सुन्न मान्छे जहाँ छैनन् चूपलागन् बेस छ ॥
 हावा लागेर हल्लेका हाँगाले हृदयीकन ।
 डाकेका हुन् कि भैं गछ्छन् कुराकानो मिलाउन ॥
 “आऊ प्रकृतिका चेला !” सिक विद्या थरी थरी ।
 नठान मनमा कत्ति हामी छौ अरूका अगि ॥
 देखेर पुतली राम्रा सिक्यौ रङ्ग मिसाउन ।
 नाचेका लहरा देखी जान्यो नाचन नचाउन ॥
 देखेर माकुरा जान्यौ बन्न रेशमका लुगा ।
 मैना र कोइलीबाट पायो संगीतको सुधा ॥
 चोलो, सारी, पछ्योरामा फूल हेरी बुटा भन्यौ ।
 देख्यौ प्रकृतिक दृश्य रसिला कविता गन्यौ ॥
 चराको नै इशाराले बन्यौ मानव खचर ।
 प्रेरणा मृगको पाई बनायौ रथ-मोटर ॥
 अझ पनि सिके सिक्ने विद्या प्रकृति भित्रछन् ।
 जे हेर अडिई हेर सृष्टि सा-है विचित्र छन् ॥
 वनका कुञ्जमा घुम्दा यस्तो आवाज गुँज्दछ ।
 तर यो कानले व्हेन मनले मात्र सुन्दछ ॥
 हात्ती भैं भूमि ढाकेर बसेका शान्त पर्वत ।
 चपचाप बुभीराख्छन् मान्छे जे जति गर्दछ ॥

कसैले पहरा फोरे सुन—चाँदी लिई गए ।
 कसैले हातका ठेला छामी सास लिई गए ॥
 यौटाले कविता लेख्यो अर्कालाई सुनाउन ।
 अर्काले कविता लेख्यो आफैलाई भूलाउन ॥
 दुइटा विरही आई यहीं हाँसेर भेटिए ।
 दुइटा विरही आई यहीं रोएर भेटिए ॥
 मृग मानं कुनै आए ववै आए फूल टीपन ।
 हाँस्यो आए कुनै याहीं ववै आए आँसु पूछन ॥
 ववै गए दाउरा काटी घाँस काटेर ववै गए ।
 ववै गए दिन काटेर हात काटेर ववै गए ॥
 रोकेनन् वन—पाखाले जो सुकै जे सुकै गरुन् ।
 कोही हाँसुन् कि रोऊन कि कोही काटुन् कि काटियुन ॥
 गोपी कृष्ण पुकारेर गोपी कृष्ण सरी बनी ।
 घुमेका छन् सबै तर्फ शुक, मैनाहरू पनी ॥
 हरिया वनका भित्र हरिया ती चराचरी ।
 देखेदा भित्र वर्षन्छन् भावका आँसु बबरी ॥
 त्यसैमा हरियो सारी पैन्हेका यूवतीहरू ।
 गाउँछन् जब रोएर मन भन्छ कसो गर्छ ॥
 वनमा नेत्रका निम्ति हरियाली तमाम छ ।
 यी लोभी कानका निम्ति चराको प्रियगान छ ॥
 वन भित्र जसै पस्छौ वसन्त ऋतुमा तिमी ।
 “को हो के हो ?” भनी सोध्लान् त्यहाँका कोइली पनि ॥
 घेरै चराचरी बोल्छन् हाम्रो बोली सरासर ।
 पढायो कमले ? कैल्हे ? यसको छैन उत्तर ॥

कोही दिदैन क्यै किन्तु चरो छोड्दैन गाउन ।
 “कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन” ॥
 कर्मले बनमा जन्म पाएका भै पनी चरा ।
 सुनुन् कि नमुनुन् कोही जानेको गाउँछन् बरा ॥
 बनमा गीत गाएर रुने विरहिणी सँग ।
 चराले करुणा गाना कति सम्झो मिलाउँछ ? ॥
 “माइतीलाई संझ्यो कि प्यारा टाढा भए कित ?
 कयैले मनमा तिम्रा चोट पारिदिए कित ? ॥
 गाउँलेका कुराद्वारा प्यारा खिन्न भए कित ?
 सासू र ससुराबाट क्यै रिसानी भयो कित ? ॥
 जाँदा माइतमा केही भाउजूले भनिन् कित ?
 चाड वाडमहाँ बिर्सै माइतीहरूले कित ? ॥
 तिम्रीबाट भयो आज ठूलो भूल कतै कित ?
 नराम्रो सपना देख्यौ रातमा तिमाले कित ? ॥
 अर्को विवाहको चर्चा कतै उन्को चल्यो कित !
 के पर्यो मनमा चिन्ता दिदी आउ बताउत ? ॥
 भन्लान् जस्तो गरी आई ती चरा गीत गाउँछन् ।
 के बोलुन् विचरा नारी खालि आँसु बगाउँछन् ॥
 लहरा हरियालीले पहिल्यै अलमस्त छन् ।
 उसैमा फर्कँदा फूल असाध्यै मन हर्दछन् ! ॥
 हो यो पुष्पवती भन्ने न सोची भमरा सब ।
 लताका पासमा जान्छन् कामीले पनि सोच्छ र ? ॥
 हुन्छन् पुष्पवती पैलहे डाक्छन् भमरा अनि ।
 फल जन्माउँछन् फेरि लताको क्या छ जीवनी” ॥

कलिकामा छ के बेर हुनू पुष्पवती पन ? ।
 कलिकामा छके बेर हुनू पुष्पवती पन ? ॥
 घरी पक्क घरी छक्क घरी टक्क यसै गरी ।
 घुम्दछन् वनमा सोभा चित्रकार तथा कवि ॥
 भपक्कै फल फुलनाले घपक्कै वन बल्दछ ।
 टपक्कै मृग छोपेर काखमा लिउँ लाग्दछ ॥
 क्वै पीताम्बर छन् फूल, अनि क्वै नीलकण्ठ छन् ।
 क्वै चतुर्मुख छन् अफै सृष्टि आदि चलाउँछन् ॥
 हावाले गर्छ सिंसिसि पानीले गछ कल्कल ।
 बग्लै छ दुइको भाषा चल्छ तै पनि छल्फल ॥
 गाएर वनका घाँसी हाँसी पुण्य कमाउँछन् ।
 भानुभक्त सरी घेरै जनता होश पाउँछन् ॥
 कतै फूल कतै मूल कतै कुञ्ज थरी थरी ।
 अलपत्र परेकाछन् कविका मालकै सरी ॥
 सेता कसुमको फेटा गिरमाथि गुथी वरी ।
 वृक्ष क्या छन् नि गम्केका भर्खर्का दुलही सरी ॥
 फूलका गहना पैन्ही पछ्यौरीं पालुवा गरी ।
 क्वै लता क्या नुहेकाछन् भर्खर्को दुलही सरी ॥
 नबोली लाजमानेर उम्भिएका यिनी दुवै ।
 लावा होमन लागेका जस्ता लाग्छन् संगै संगै ॥
 संगै हाँस्छन् संगै रुन्छन् संगै सुत्छन् र उठ्छन् ।
 नर-दम्पतिका लेखा वृक्ष दम्पति उच्चछन् ॥
 क्वै बूटा टाँस्सिएका छन् जेलिँदा लहरा अति ।
 घेरै बिहा गरेकाले भोग्नुपर्छ यही गति ॥

कस्तै हावा चलोस् किन्तु न न्हो स्थिरता घरी ।
 कुनै वृक्ष डटेका छन् गोर्खाली वीरकै सरी ॥
 राजा प्रजा सबैको छ प्यारो यो - वन - माधुरी ।
 पञ्चायती प्रजातन्त्र सबै रोज्छन् बराबरी ॥

हांगा पात, जरा राम्रा राम्रै पुष्प हुँदा पनि ।
 बाँभी नारी सरी कोही हुँदैनन् फलका घनी ॥

यहाँका वनका राजा परिवार - नियोजन ।
 गर्दछन् देशको कार्य सुविधाले चलाउन, ।

माकुराका पनि जाल यहाँ कानून तुल्यछन् ।
 अलिभदैनन् जहाँ ठूला साना बल्भेर मर्दछन् ॥

लाखौं यवती आएर अलिङ्गन गरे पनि ।
 भुक्तैनन् वनका वृक्ष साँच्चैकाछन् तपोघनी ॥

अथवा जङ्गलीलाई थाहा के रसको छ र ?
 पाएर सुन्दरीलाई गर्न जानुन समादर ! ॥

मुगन्धी छ, कहिँ घेरै कहिँ छैन रती भर ।
 घनी गरीबको संख्या कुन ठाउँ कमी छर ? ॥

रुस भै वायु चाहन्छ साम्यवाद सरासर ।
 अमेरिका सरी लिन्छ पूजिवाद घरातल ॥

सुनिन्छन् द्विजका वाणी छर्किन्छन् जल - औषध ।
 अनौठा फल पाइन्छन् वन यज्ञ समान छ ॥

कहू कहू भनी क्वैली चन्द्रमाकन डाक्तछ ।
 कुहु हो औँशिको नाम भन्ने जान्दैन भुल्दछ ।

बुझिन्छ यसले विद्वान् छैन यो कोइली त र ।
 विश्वमा गाउने मान्छे प्रायः विद्वान् को छ र ? ॥

पोतेर हिमलै कोठीं बत्ती बालेर जूनको ।
 भल्कने गहना पै-ही सुन्तला रूपि सुनको ॥
 गाएर कोइलीद्वारा फलमाला लिई कन ।
 डाइतछिन वनकी रानी गर्न एकान्त चुम्बन ॥
 अंधेरी रात लागे कि वनको बत्ति निम्दछ ।
 शान्त एकान्तमा खालि मीठो निःश्वास चल्दछ ॥
 ताराका दिव्य सीतारा जडेको व्योम ज्यादर ।
 ओढाई काखमा लिन्छिन् वनबाला चराचर ॥
 हिमाली यी राम्रा गहनवनमा अ ई घुमियो ।
 नफक्का जस्ता कवि-हृदयका फूल सुंघियो ।
 अगाडी भन राम्री विमल जलकी नित्य सुकिली ।
 बगेकी छन् शुक्ला सहृदय ! गरौं आचमन कि ?

❀ चतुर्थ सर्ग ❀

शुक्ला गण्डकी

बीचमा बेगले बग्दै मोतिकी मालिका सरी ।
भुलेकीछन् अहा ! शुक्ला भल्काई पूर्ण माधुरी ॥
देखेर यिनको शोभा अडिएर क्षण भर ।
न पग्लने त को होला ? भई वास्तवको नर ॥
नाम हो यिनको सेती सेतै छ यिनको जल ।
नेपाली जनता राख्छन् कामले नाम गौरव ॥
दूधकी विश्वमा यौटी नदीको सिर्जना गरी ।
पाए आशिक ब्रह्माले बाँचिराख्ने जुगौं भरी ॥
जे जे अचम्मको काम गर्ने लहड लाग्दछ ।
यहीँ गछौं जगत्स्रष्टा ! तिमीमा धन्यवाद छ ॥
हरिया वनले सेतो टल्केका हिमले गरी ।
आफै नै भैगएको थियो पोखरा सुनको चरी ॥
उसमा दूधकी गङ्गा किन पथर्यो बनाउन ?
विचित्र लहडी रैछौ ब्रह्माजी तिमी मन्मन ! ॥
सधैं सेतै बगेकी छन् सँझ लिइन्नन् कुनै दिन ।
पुगेकै छ सधैं सेतो सकिन्थ्यो विधिको किन ? ॥
सङ्गलाको महिमा गर्छन् विश्व भित्र सब जन ।
सेतो लिई पनि हर्छन् यी शुक्ला सबको मन ॥

हिन्दुस्थानमहाँ भूप अहिन्दू बनलान् भनी ।
 आई नेपालमा बग्ने हुन् कि भागिरथी यिनी ॥
 अथवा विष्णु अंशीको राज्य हो यो हिम-क्षिति ।
 ठानी अंश लिई आए आफैं क्षीर ससुद्र जी ॥
 कि ब्रह्माजी सधैं पोच्छन् कमेराले हिमालय ।
 पोत्दा पोखिन्छ क्यै पानी सोही बग्छ यहाँ तल ॥
 कि हिमाल भयो सेतो गौरी भन्दा भनी शिव ।
 पखाल्छन् दिनहुँ सेतो सोही बग्छ यहाँ तल ॥
 गौरीशङ्करको स्नान गराई कामधेनुले ।
 बगाइन् कि पयोधारा हाम्रा पोषणहेतुले ॥
 गरेशले पगालेर छोडेको पार्वतीपयः ।
 बग्यो कि अथवा पानी मिस्सिएर तलै-तल ॥
 अथवा पार्वती — आमा हामी पुत्रहरूकन ।
 बगाई दूधका धारा गर्दछिन् नित्य पालन ॥
 कि आमा भूमिको छाती हो यो नेपाल सुन्दर ।
 छाती माथि उठेका यी दुद हुन् हिमपर्वत ॥
 'हाँ हाँ' गर्ने सधैं भोका छोरा छोरी मनुष्य हुन् ।
 सेती हुन् दूधकी धारा सधैं पग्लेर बग्दछिन् ॥
 इत्यादि कल्पना उठ्छन् देख्दा यी गण्डकीकन ।
 साह्रै रमाइलो मान्छ शुक्लाका तटमा मन ॥
 यी शुक्ला जति शुक्ला छिन् त्यति होलिन् भनीकन ।
 पढी यी कविता मात्रै पत्याउन्नन् कुनै जन ॥
 नीली छन् जम्ना भन्दा श्रीकृष्ण गण्डकी भनी ।
 सेती भागिरथी भन्दा बग्ने को हुन् अहा ! यिनी ॥

दहमा पनि छन् सेतै सेतै छन् भेलमा पनि ।
 पक्षपात कहाँ गर्थिन् ठूलाकी छोरी हुन् यिनी ॥
 यिनैका छविले होला स्वर्गका अप्सरा पनि ।
 लाज मानी हराएछन् देखिदैनन् यहाँ कहीं ॥
 उठ्दा होला निकै रोस इन्द्रका मनमा पनि ।
 स्वगरानी 'शची' भन्दा शुक्ला गोरी भइन् भनी ॥
 यसैले हो कि सालिन्दा घमिल्याउँ भनीकन ।
 जल वर्षाउँदै इन्द्र भल हुल्छन् टनाटन ॥
 जानेर इन्द्रको भाव शुक्ला सा-है रिसाउँछिन् ।
 काली र घमिली बन्दै इन्द्रलाई गिज्याउँछिन् ॥
 गर्जन्छन् इन्द्रका मेघ गर्जन्छिन् भूमिमा यिनी ।
 चम्किन्छन् विजुली माथि लम्किन्छिन् बेगले यिनी ॥
 वर्षामा इन्द्रका साथ मानू युद्ध चले सरी ।
 गड्किन्छ ध्वनि गङ्गाको चड्कँदा बेगले गरी ॥
 पाई यो जलको वर्षा उर्वरा हर्ष मान्दछिन् ।
 लिएर इन्द्रको पक्ष ठूलो स्वागत गर्दछिन् ॥
 भूमिको चाल देखेर शुक्ला चुरमुराउँछिन् ।
 भत्काई दुइटै पाखा पानी द्वारा बगाउँछिन् ॥
 गड्याङ्ग आकाशमा हुन्छ गुड्ङ्ग हुन्छ नदी महाँ ।
 गड्याङ्ग गुड्ङ्ग दुबै हुन्छन् मान्छेका मनमा यहाँ ॥
 शुक्लाको तीरमा हिँड्दा वर्षामा मन गल्दछ ।
 अनेकौँ पहिरा खस्छन् ठूलो भूकम्प चल्दछ ॥
 फोर्दछिन् पहरा ठेकी कमेरो दहि पोख्दछिन् ।
 कृष्णावतारको लीला शुक्ला भै पनि गर्दछिन् ॥

त्राहि ! त्राहि ! परी हाल्छ शुक्लाका वृद्धिले गरी ।
 विज्ञान-वृद्धिले गर्दा हिजो आज भए सरी ॥
 भन्दिनन् वृक्ष यो ठूलो यो ठूलो पहरो पनि ।
 भत्काई चल्दछिन् सारा रणचण्डी सरी बनी ॥
 थाकेर मेघ गर्जनन् जल वर्षन छोड्दछ ।
 शुक्लाका ब्रेगमा किन्तु यस्तै चड्कन चल्दछ ॥
 कुहिरो तल ओर्लेर लत्री पाउ समाउँछ ।
 "हे गङ्गा ! यो क्षमा पाऊँ भन्दै विन्ति बिसाउँछ ॥
 सुन्दिनन् उसको विन्ति अत्यन्त क्रोधले गरी ।
 देवताले पुकारेका नृसिंह भगवान् सरी ॥
 'पिता हिमाल हो छोरी लक्ष्मी हुन् पति सागर ।
 ज्वाञ्जी विष्णु' भनी होला शुक्लाको यति जाँगर ॥
 अथवा माइती जस्को नेपाली वीर जाति छ ।
 कुहिराहरूको त्यस्तै कहिले डर मान्दछ ॥
 भक्त प्रल्हाद भैं जल्हे शरद्को ऋतु आउँछ ।
 लोकले तब गङ्गाको शान्त आवाज पाउँछ ॥
 यस्ता वर्षा कती आए सेती नै छन् अहा ! यिनी ।
 जती खा-यो उती राम्रा बन्दछन् गुणका घनी ॥
 शरद्का चाँदनीलाई दबाएर प्रभा छरी ।
 वन्छिन् शरदमा शुक्ला कोटिचन्द्र कला सरी ॥
 उता त्यो शारदी ज्योत्स्ना त्यता ती नव-पङ्कज ।
 यता यी घवला मङ्गा शरद्का रम्य वन्दछ ॥
 वर्षा गए पछि गङ्गा गर्दिनन् उति खल्बल ।
 तताए पनि आगाले तीसै बन्छ पछी जल ॥

तर नित्य चलेकै छ मीठो गर्जन तर्जन ।
शुक्ला हुन् गण्डकी श्रेष्ठा अरू जरतै रहनु किन ? ॥
हर्दछिन् पापका सातो गर्जिएर निरन्तर ।
नेपाली जनतालाई पापले छुन सक्छ र ? ॥
अथवा वीर-भूमि हो देश यो दिश्वमा भनी ।
कङ्किएर हिडेकी छन् वीरमाता स्वयं बनी ॥
कि आफ्नो महिमा भन्ने निस्केनन् पण्डित भनी ।
आफै फलाक्दछिन् कीर्ति नौली पण्डितिनी बनी ।
या त काली दिदीलाई भेट्दाउन भनीकन ।
कराई दौडदै भन्छिन् "ए दिदी ! अब पर्खन ?" ॥
अथवा जल बेगैमा नाची ताली दिईकन ।
कलि लाग्यो भनी शुक्ला गर्दछिन् हरि कीर्तन ॥
अथवा विश्वमा जागे सारा उन्नतिमा बढे ।
नेपाली हो उठो जागो ! भन्दछिन् उच्च शब्दले ॥
प्राचीन ऋषिको सम्झी मन्त्रको ध्वनि पावन ।
यद्वा लहडमा गर्छिन् उसैको पनि गन्थन ॥
जे जे होस् गहिरो तत्त्व शक्लाका शब्दभिन्न छ ।
तटमा बसने व्यक्ति शान्ति ऐश्वर्य पाउँछ ॥
धन्य छन् पोखरावासी शुक्लाका, तटले गरी ।
मर्नाको हुन्न है चिन्ता पोखरामा कुनै घरी ॥
मरेमा पनि गङ्गामा बग्ग्न पाइन्छ सत्सली ।
बाँचेमा पनि गङ्गाको पानी पिइन्छ कल्कली ॥
सङ्कला नीला नदी-नाला शुक्ला भित्र पसीपसी ।
शुक्लाको शुक्लता हर्न बल गर्छन् सधैं अति ॥

तर यीं गण्डकीजीको रङ्ग बिग्रन्त कयै गरिी ।
 आपनै सिद्धान्तमा मस्त नेताको भावना सरी ॥
 अथवा यी नदी मिल्छन् शुक्लामा प्रेमले गरिी ।
 भानन्द-ब्रह्ममा मिल्ने विशुद्ध ज्ञानवान् सरी ॥
 शुक्लामा न पुगे सम्म अरूको पनि नाम छ ।
 ज्ञानमा न पुगेसम्म कर्मको पनि काम छ ॥
 मेटिन्छन् जसरी कर्म शुद्ध ज्ञानी भए पछि ।
 मेटिन्छन् त्यसरी खोला शुक्ला भित्र गएपछि ॥
 कुनै काच्चे नदी नाला शुक्लामा पस्दछन् जब ।
 पवित्र तीर्थको मान पाउँछन् तिनले तब ॥
 अगि सम्म थिए सोता पोत्त काम नलाग्ने ।
 तिनै तीर्थ बने हेर सङ्गले छन के हुने ? ॥
 शुक्लाका जलको स्पर्श हर्ष वर्षा गराउँछ ।
 अङ्गमा पापको स्पर्श वर्ष वर्ष हराउँछ ॥
 शुक्लाको सात्विकी दृश्य पापलाई धपाउँछ ।
 आत्मा यो तत्त्व पाएभैं त्यसैमा टकलाउँछ ॥
 पाई सुगन्ध शुक्लाको मुख पाइन्छ बेसरी ।
 तुलसीदल संयुक्त पञ्चामृत सुँघे सरी ॥
 चिसा शिशिर हेमन्त जसै आइ रमाउँछन् ।
 तुषारासँग शुक्लाका उपमा मिल्न पाउँछन् ॥
 वसन्तमा अहा ! शुक्ला सन्तभैं शान्त बन्दछिन् ।
 अनन्त भक्तले अन्त जानपदैन भन्दछिन् ॥
 पानी सेतो सरी हुन्छ गर्मीमा हिमले गरी ।
 ठेकीबाट ढिलो खस्ने जाडाका मोहिकै सरी ॥

तीरमा कांस फुल्दा त वारी पारी दुवै तिर ।
 सीमा पाउन पानीको परिहाल्दछ मुश्किल ॥
 कांसै सेतो जलै सेतो सेतै ढुङ्गा पनी हुँदा ।
 गएरै छामनू पछि गङ्गा पत्ता लगाउँदा ॥
 यत्ति होइन शुक्लाको दृश्य विस्मयकारक ।
 वगाईमा पनी ज्यादै यिनको छाँट काँट छ ॥
 वारको पार देखिन्नन् कहीं चाक्ली हुँदा अति ।
 एक बित्ता पनी छैनन् साँगुरी भै कहीं अति ॥
 कहीं ता भास्सिएकी छन् कहीं ता माथि माथि छन् ।
 कहीं पुरै लुकेकी छन् शक्ला यस्ती विचित्र छन् ॥
 हिजो आज अझै शक्ला घँसेकी छन् तलै तल ।
 पुराना भावका व्यक्ति सहन्नन् कलिको बल ॥
 प्रवाह देखिन्नू छैन खालि गर्जन मात्र छ ।
 लुकेकी छन् जहाँ गङ्गा साह्रै आश्चर्य मान्नु छ ॥
 कलि लाग्यो बढ्यो पाप देखिसक्नु भएननि ।
 भनी होला कि यी शक्ला लुकेकी पृथिवी मनि ॥
 कौशेय शाटिका पैर्ही गुप्तवास बसीकन ।
 तपस्या हरिको गर्ने भिकेकी हुन् कि लक्षण ? ॥
 यी यस्ता कल्पना हामी गर्ने औसर पाउँछौं ।
 शुक्लाको भेद अर्कै छ जानी जानी लुकाउँछौं ॥
 तीजमा गण्डकीमा र नेपाली रमणीमहाँ ।
 असाद्धे तुल्यता पछि दाँजेरै हेरदा यहाँ ॥
 पवित्र घाटमा घुम्दै गाउँदै उफ्रँदै अनि ।
 नचरी लाउँदै हिड्छन् तीजका रमणी पनि ॥

कवरी जलकै बाटो धोएर जलले मुख ।
पैन्हिई जलकै सारी शुक्लाको गति चल्दछ ॥

गोरा राम्रा ठूला साना यता छन् जलका छिटा ।
गोरा राम्रा ठूला साना उता छन् प्रमदा छिटा ॥

शुक्लामा एउटा शक्ति दिएछन परमेशले ।
शुक्ला तरन आँटयो कि तयो संसार तेसले ॥

भूमरी चल्दछन् लाखौं करोडौं भेल बग्दछन ।
भसकै उठ्छन् भल्का घेरै बिन्दु फराल्दछन् ॥

वाह जलको घेरै रूपको पनि राश यो ।
गम्केको गर्जना त्यस्तो शुक्ला गङ्गा अपार हो ॥

अपार जल पाएर यति सौन्दर्य पाउनु ।
शुक्ला अर्को कहीं छैन उपमा कसको दिनु ॥

सानो छ एउटा दोष शुक्लाका तटमा कहीं ।
शोभा कमलको छैन सफा छन् यी जहाँतहीं ॥

करोडौं पद्मको शोभा हर्दछिन् एक बिन्दुले ।
शुक्लाका तटमा व्यर्थ पद्म पो किन चाहिए ? ॥

कविका काव्यमा मात्रै राम्रो हो पद्मको वन ।
झयाउले काउली पछि राम्रो लाग्दैन हेरन ॥

यस्ता निर्मल गङ्गामा बनाई पद्मसंहति ।
कोरा आदर्शका नेता किन बन्थ्ये स्वयं विधि ? ॥

सोभी छन् तर छन् ज्यादा बलिई गंडकी यिनी ।
सोभा भै बलिया हुन्छन् नेपाली जनता पनि ॥

जोगिलो दरिलो लाग्छ शुक्लाका भेलको छवि ।
राणा विरुद्ध उफ्रेका जनको जुलुस सरी ॥

मनुष्य-जलले पूर्ण जनता नाम सागर ।
यदि उलन्छ आँटेर कसको खूबि चल्छ र ?”

‘ठूलो सम्मान पाएकी हुन् काली गंडकी दिदी ।
दिदी भन्दा म गोरी छु दिदी भन्दा म छु छिट्टी’ ॥
दिदी छन् गहिरी किन्तु सबैले पार पाउँछन् ।
म उस्ती गहिरी छैन तर सप्प डराउँछन् ॥

भनेको होकि भै लाग्छ शुक्लाका मृदुगानले ।
तर यो तथ्य हो ह्वैन ? भनेको अनुमानले ॥

एकाकी पनको गाना सेती गंगा सुसाउँछ ।
त्यो गानाको मीठो अर्थ बसुवाले बताउँछ ॥

पुण्डरीक कहीं छैनन् कैलाशादि समीप छन् ।
श्री शक्ला यसले गर्दा महाश्वेता समान छन् ॥

हावाको सिर्सिरी शब्द मानू भन्छ सधैं यही ।
“पुण्डरीक न पाएर रुनु पर्दैन गण्डकी” ! ॥

आफ्नो मार्ग न छोडेर जुगौंदेखि यसै गरी ।
बगेकी छन् अहा ! शुक्ला नेपाली नीतिकै सरी ॥

शुक्लाको महिमा लेखी सिगै काव्य बनाउन ।
पाएमा पनि शोभाको पुरा बन्दैन वर्णन ॥

चाहिन्नन् पोखरालाई अरुदृश्य कुनै पनि ।
त्यसै अद्भुत हुन्थ्यो यो शुक्ला मात्र भए पनि ॥

शुक्लाका तटका सेता शिलामाथि चढीकन ।
उभिएमा फिका लाग्छ शुक्लाको सब वर्णन ॥

यी शुक्ला स्वर्ग गङ्गा हुन् वन नन्दन-बाग हो ।
सुमेरु हो सगर्माथा नेपाल स्वर्ग भूमि हो ॥

ढल्की ढल्की विमल तट ती बिन्दुले छर्किएकी ।
टल्की टल्की हिमगिरिमहाँ दौडंदै ओर्लिएकी ॥

गङ्की गङ्की रिपुमदहरी बेगले तडकिएकी ।

हे-यौं सेती ! अब त नगिचै ताल छेऊ पुगौंकि ? ॥

❀ पञ्चम सर्ग ❀

ताल

अर्भै राम्रो अर्भै शान्त अर्भै नै मनमोहन ।
'फेवा' नाम लिई ख्यात यहाँ ताल छ शोभन ॥
बगी ती गण्डकी शुक्ला सिगाछिन् एक तर्फत ।
टिलिगली तालिई ताल एकातर्फ सिगार्दछ ॥
श्री शुक्ला गण्डकी भन्दा पनि राम्रो र अदभुत ।
छ भने विश्वमा केही यही वाराह ताल छ ॥
न लिई हिमको सेतो न दौडी गण्डकी सरी ।
देखाई पथगस्तित्व ताल गम्कन्छ बेसरी ॥
जस्तो भए पनि मिल्छ देख्न अन्त हिमालय ।
यो राम्रा तालका निम्ति पोखरै पुग्नु पर्दछ ॥
नेपालं विश्वमा राम्रो उसमा पोखरा अति ।
उसमा पनि यो ताल राम्रो भन्छन् कुनै कवि ॥
म भने जे जता देख्छु उतै नै मोह पर्दछ ।
त्यो भन्दा छैन कयै ठूलो भन्ने विश्वास गर्दछ ॥
शुक्ला हिमाल औ ताल भिन्न छन् रूपले गरी ।
सुख दिन्छन् सबै एक ब्रम्हा, विष्णु, शिवै सरी ॥
शिशुका मनभै सङ्गलो गहिरो कवि-भाव भै ।
स्वच्छ स्फटिक भै राम्रो चारै तर्फ छ एक नै ॥

रहस्यपूर्ण देखिन्छ ताल गाम्भीर्यले गरी ।
 प्रच्छन्न रूपमा बस्ने हाम्रा नेपालकै सरी ॥
 गम्भीरत्व अनुष्णत्व मधुरत्व सबै गुण ।
 अध्यात्म-वादमा भैं छन् ताल भित्र गमागम ॥
 वेदमा लहरी छुट्छन् जस्तै अध्यात्म वादका ।
 तालमा लहरी छुट्छन् त्यस्तै नेपाल-वादका ॥
 प्यारी नेपाल ग्रामाका करुणामृतले सरी ।
 नेपाली छहराद्वारा यो भरिन्छ नि बेसरी ॥
 एकातर्फ छ मैदान एकातर्फ पहाड छ ।
 दुवैको प्राकृती दृश्य ताललाई सुहाउँछ ॥
 राम्रा उन्नत ती डाँडा तालका दुई तर्फका ।
 चीन भारत भैं लाग्छन् मित्र राष्ट्र ग्रनादिका ॥
 बीचमा ताल यो लाग्छ हाम्रै राष्ट्र बरोबर ।
 पूर्व तर्फ सुकी केही फुकेको पश्चिमै तिर ॥
 नाप बन्दी गरे पछि काठमाडौं जहाँ निर ।
 उही नेर बनेको छ नृपको रत्न मन्दिर ॥
 श्री रत्न राज्य लक्ष्मी भैं कृश गम्भीर सुन्दर ।
 ताल छेउ बनेको छ हाल यो रत्न मन्दिर ॥
 यो मन्दिर बनेको हो तालको छवि चाखन ।
 केही चाहिन्न यो राम्रा ताललाई सिंगारन ॥
 तालको चाल देखेर विदेशी माग्दछन् वर ।
 तालका छेउमा देऊ जन्म हे परमेश्वर ! ॥
 राष्ट्र गीत पुकारे भैं तालका दुइतर्फका ।
 छहरा प्रेमले गठ्छन् मधुर-ध्वनि सर्वदा ॥

राष्ट्रिय प्रार्थना गर्दा उठेका जनना सरी ।
 भई शान्त उठेका छन् ताल छेउ वनस्पती ॥
 नेपाली जनतामा छ जस्तो सुन्दर एकता ।
 तालका बिन्दू बिन्दुमा उस्तै नै छ अभिन्नता ॥
 चन्द्र औ सूर्यको छायाँ तालको माझमा परी ।
 देखिन्छ ताल नेपाली राष्ट्रिय ध्वजकै सरो ॥
 झण्डा फरफराए भैं फिफिरी फिफिरी गरी ।
 तरङ्ग जलका चल्छन् वायुका वेगले गरी ॥
 किनारा गहिरा नीला देखिन्छन् दूरबाट र ।
 झण्डाको उपमा खोज्न पर्दैन दौडनू पर ॥
 घरी घरी उठी छाल "जय नेपाल" भन्दछन् ।
 तालका माझमा विष्णु राष्ट्रनायक बन्दछन् ॥
 लिएर बहना यौटा यहाँ हिँड्छन् कुनै जन ।
 तालपारी कुनै हिँड्छन् यस्तै हो जन जीवन ।
 लिएर हातमै पाटी नौ साथी सँग ली कन ।
 पञ्चायत-विधाता भैं हिँडेका छन् कुनै जन ॥
 नौ-का-देश तबै लाग्छन् आत्तिई ढल्पलाउन ।
 भित्रै सिद्धान्तका पाटै जब लाग्छन् खियाउन ॥
 यसैले बढिया यौटै कर्णधार बनाउनु ।
 साना नौकाहरूलाई उसैबाट खियाउनु ॥
 पा ताल कि न पा ताल सारा संसारमा डूली ।
 पातालमै तँ जा किन्तु न पा ताल यहाँ सरी ॥
 हिमालका सिँढी बाट ओर्लौं दै मस्त भेकन ।
 आइहुन् पार्वती देवी यहीँ नित्य नुहाउन ॥

हिमले ठिहि-याएका कलिला चरणौ कन ।
 लागिहुन् हिमबालाले यहीं आई पखालन ॥
 हिमाल तिर फर्केर फर्कंदा तालका तिर ।
 पार्वतीको पँधेरो हो भन्न के बेर लाग्छ र ? ॥
 भन्छन् नेपालमा छैन एउटै पनि सागर ।
 तर सागरको शोभा ताल तुल्य कहाँ छ र ? ॥
 होलान् सागरमा रत्न छ यहाँ रत्न मन्दिर ।
 होलान् टापू उहाँ फोखा यहाँ वाराह-धाम छ ॥
 घमिलो, नूनिलो, तातो होला सम्पूर्ण सिन्धु त ।
 अति सङ्गलो मीठो, चीसो तालका बिन्दु बिन्दु छ ॥
 जल जन्तु उहाँ होलान् साह्रै घोर भयङ्कर ।
 यहाँ छन् लाम्बिला आँखा जस्ता माछा मनोहर ॥
 डरलाग्दा तरङ्गको होला आगार सागर ।
 यहाँ तरङ्ग छन् साह्रै मसिना र मनोहर ॥
 यत्तिले हुन्छनेपाल कम संसारमा यदि ।
 हाँसेरै सहन् पर्ला ! अपमान परे जति ॥
 हेर यो तालको ताल कस्तो चाल रचाउँछ ।
 चन्द्रलोक खिची याँही नौलो नाच नचाउँछ ॥
 आकाशे बिजुलीद्वारा त्यहीं बत्ती जलाउँछ ।
 छहराको चीसो पानी पिई मस्त अघाउँछ ॥
 अरू राकेट कल्पेर जान्छन् रे चन्द्रलोकमा ।
 तालमा आउँछन् आफैं घुम्नका निम्ति चन्द्रमा ॥
 उही व्योम उनै तारा उनै चन्द्र सुधाकर ।
 देखदा तालका भित्र मनमा भ्रम पर्दछ ॥

तलको होकि आकाश माथिको हो यसै भनी ।
 छुट्याउन ढिलो गछन कविका कविता पनि ॥
 ती झिल्के चन्द्रमालाई आफ्नो मूहार हेरन ।
 दिएछन् विधिले यस्तो स्वच्छ सुन्दर दर्पण ॥
 ने नै ती चन्द्रमालाई जलक्रीडा गरुन भनी ।
 दिएछन् विधिले ताल ! धन्य हौ चन्द्रमा तिमी ॥
 लिएर साथमा धेरै ती तारा युवतीहरू ।
 अनन्त स्वर्गको सौख्य भोग्दछन् चन्द्रमा बरु ॥
 ती तारा दुलही पाई ताल दर्पण पाउन् ।
 ग्हेछौ भाग्यमान् चन्द्र ! महिमा कति गाउन् ? ॥
 दिनमा दुनियाँ देख्लान् दुलही संग खेलदा ।
 भनेरै लाजले खेल्छौ रातमा तालमा सदा ॥
 लिएर नक्कली-रूप हामीलाई भुलाउन ।
 आकाशमा पनि बस्छौ ती तारा सँगली कन ॥
 साँच्चैको रूप त्यो तिम्रो तालकै भित्र आउँछ ।
 अनेकौं युवती तारा साथमा ली रमाउँछ ॥
 माथिका नक्कली रूप चित्र भै चुप चाप छन् ।
 तालका सक्कली रूप हेर कस्तरी नाच्छछन् ? ॥
 (माथि ता न चली वस्नू तालमा अति नाचनू ।
 तर्कका दृष्टिले हेर्दा छायाँ हो कसरी भनू ?) ॥
 तालकै चन्द्रमालाई साँच्चैका चन्द्रमा भनी ।
 छर्दछन् छहरा अर्घ्य फूल ती लहरा पनि ॥
 फूल औ अर्घ्य पाएर अति हर्ष भए सरी ।
 लाग्दछन चन्द्रमा नाच्न ताल भित्र कला छरी ॥

त्यो कुनामा गई हे-यो चन्द्रमा त्यहीँ हाँस्तछन् ।
 अलि टाढा पुगी हे-यो उहाँ उस्तै तयार छन् ॥
 यता चन्द्र उता चन्द्र तारा त्यस्तै यता उता ।
 देख्दा श्रीकृष्ण-लीला भै लाग्छ यो तालको कथा ॥
 व्हेन आकाशको मात्र ताल यो दिव्य-दर्पण ।
 धरतीको पनि हो यो राम्रो अध्यात्म-दर्शन ॥
 छायाँका छहरा हेर छायाँका हेर पर्वत ।
 छायाँका लहरा हेर कति सुन्दर दृश्य छ ॥
 तल बाट उँभो बग्ने छहरा यस भित्र छन् ।
 'उर्ध्व मूलमघः शाखा' यहीँ संसार-वृक्ष छन् ॥
 कहीं पहाड नाच्छन् त ? तालमा हेर नाच्छन् ।
 कुरै छोडौं जहाँ प्राणी भुन्डिई पनि बाँच्छन् ॥
 टाढाको नगिचै बन्छ मरेको नि पलाउँछ ।
 सुकेको हरियो बन्छ हरियो कल्कलाउँछ ॥
 जे हे-यो त्यै रसीलो छ जे हे-यो त्यै पवित्र छ ।
 साँच्चैको पोखरा हेर तालका छाति भित्र छ ॥
 माछापुच्छ्रे पनि आई ताल भित्र रमाउँछ ।
 मानू माछाहरूबाट ठूलो स्वागत पाउँछ ॥
 जता पुग्यो उतै दिन्छ छायाँ दर्शन यो गिरि ।
 अनेकौं तर्क मर्दा हुन माछा आश्चर्यमा परी ॥
 मत्स्यावतार हो ठानी गाउँदा हुन बरा स्तुति ।
 "महामाछा ! नमस्तुभ्य तित्रै छ शरणागति ॥
 तिम्रो पुच्छर यत्रो छ शिर कत्रो छ ? ईश्वर ।
 दिई दर्शन, उद्धार माछाका जातको गर ॥

मान्छे भन्ने कुनै जन्तु हामीलाई सताउँछ ।
 बिना गल्ति हरे हाम्रो ज्यान मारी चबाउँछ ॥
 बोल्दा दया अहिंसाको लामो भाषण गर्दछ ।
 खाँदा माछा र मासुले अँध्यारो पेट भर्दछ ॥
 माछा मारनका लागि जहाँ केन्द्र बनाउँछ ।
 मस्त्य-पालनको केन्द्र खोलेका गफ लाउँछ ॥
 भव-सागरका भित्र वेद चोरेर भाग्ने ।
 यै जात हो महामत्स्य शस्त्रासुर भने हुने ॥
 तालपारी यसै बेला भेंडा बाखा कराउँछन् ।
 कुक्खुरी काँ गरी वारी कुखुराहरू बास्तछन् ॥
 चर्न छोडेर 'आँ आँ ई' पाडा, राँगा कराउँछन् ।
 तालमाथि उडी चीं चीं चराका गए गाउँछन् ॥
 मान् ती सबको बोली एउटै भाव खोल्दछ ।
 यी माछाहरूले जे जे भने त्यो सब ठीक छ ॥
 यो मान्छे नामको जन्तु छ यस्तै अति निर्दय ।
 हामीलाई पनि काट्छ, मारी खान्छ सरासर ॥
 यो सुनेर महामत्स्य अवश्य छट्पटाउँछन् ।
 मान्छेको ओखती छैन ठानी ज्ञान बताउँछन् ॥
 'हे सत्यव्रत ! माछा हो ! ज्ञान दिन्छु यहाँ सुन ।
 महाविराट हो ताल जीवात्मा हौं सबै जन ॥
 मारे, मरे, मर्नै भन्ने न ठानी मन्त्र यो जप ।
 नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावक ॥
 'ब्रह्म सत्यं जगन्मिथ्या' कसैले यो बताउँछ ।
 ब्रह्म मिथ्या जगत्सत्यं, कसैको मनशाय छ ॥

तर हेर यहीं विश्व ताल बाहिर सत्य छ ।
 फर्कदा तालका भित्र छायां हो कि त ? लाग्दछ ॥
 अथवा कहिले मिथ्या कहिले सत्य बन्दछ ।
 नेति नेति यसै निम्ति वेदले पनि भन्दछ ॥
 यद्वा यो ताल नै ब्रह्म ब्रह्म नै ताल हो गुन ॥
 ब्रह्ममा तालमा कति भेद छैन यहीं सुन ॥
 ब्रह्मले जीवको सृष्टि माया द्वारा गराउँछ ।
 तालले जलको वृष्टि मेघद्वारा गराउँछ ॥
 नित्य यो तालमा स्नान गर्दैमा मुक्त छौं भनी ।
 न ठान्नु कर्मले मुक्ति मिल्दैन कहिले पनि ॥
 कर्मकाण्ड त बाटो हो देह शुद्ध गराउने ।
 ज्ञान हो मनको मैलो सारा साफ गराउने ॥
 कि मेरो ध्यान नै गर्नु बस्दैनौ ज्ञान यो भने ।
 मै हुँ ईश्वर माछा हो ! भुक्ति मुक्ति दिलाउने ॥
 मान्छे ईश्वरको रूप मान्छे जस्तै बनाउँछन् ।
 निराकार पनि ब्रह्म रूप त्यै लिइ आउँछन् ॥
 न ईश्वर छ मान्छे भै न माछा भै छ मत्स्य हो ।
 तै पनि भक्तले जस्तो चितायो त्यहि बन्छ यो ॥
 हेर यी छहरा कस्तो तालमा भक्ति गर्दछन् ।
 घाएर प्रेमले नित्य गहमा आँसु भर्दछन् ॥
 छलिकन्छन् प्रेमका आँसु झलिकन्छ विरह व्यथा ।
 कल्पिन्छन् मनमा लाखौं प्रभुदर्शनका कथा ॥
 सलिकन्छ पापका आगो जलिपन्छन् तेज सात्विक ।
 प्रभु-दर्शनका निम्ति जब भक्ति उदाउँछ ॥

मुमुक्षु शिष्य जस्ता ती माछालाई भनी यति ।
 पानीमा भिलिमली गर्छन् माछापुच्छ्रे महा-यति ॥
 मानू त्यै भिलिमली गर्दा तालमा छाल उठ्छन् ।
 सभा उठ्दा उठी हिड्ने भीड भै छेउ लाग्दछन् ॥
 मसिना मसिना उठ्छन् जब राम्रा तरङ्ग ती ।
 कविको लेखनी उठ्छ तब राम्रा तरङ्ग ली ॥
 हेर्दा हेर्दै ग्रहा ! ताल मनमा भाव जाग्दछ ।
 महा-मूर्ख पनी हाँसी कविता लेख्न लाग्दछ ॥
 रेखा-गणित जान्नेले सम रेखा खिचेसरी ।
 माछाको लहरी चल्छ ताल भित्र घरी घरी ॥
 पानीमा पनि पानीको रेखा कलन चातुरी ।
 माछाका बेगमा मात्र पाइन्छ विधिले गरी ॥
 माछाले लहरी पार्दा सजिलै हो नि लाग्दछ ।
 पानीमा पनि पानीको रेखा को लेख्न जान्दछ ? ॥
 मान्छे सिपालु हूँ ठान्छ माछा त्यो देखी हाँस्तछन् ।
 विना डुंगा घुमी ताल मान्छेलाई गिज्याउँछन् ॥
 पानी जहाज सिर्जेर किन नाक फुलाउँछो ?
 हाभ्रा भै नाचदै घुम्न पर्ला मुश्किल जान्दछो ॥
 भनेर मनमा यस्तो ती माछा जब नाच्तछन् ।
 वैज्ञानिक पनी 'थैय !' भनी नाक लुकाउँछन् ॥
 टिलिक्क छाति टल्काई मिलिक्क मिलिक्क कन ।
 खेल्दछन् आफु ती माछा हर्दछन् अरूको मन ॥
 ती माछा उफ्रँदा होलान् तालको दृश्य हेरन ।
 भन्दछन् बिचरा मान्छे उफ्रेको सास फेरन ॥

सूर्यास्तको हवस् वेला साथमा सुन्दरी हुउन् ।
 मजाको पाइयोस् डुङ्गी मजाका गीत गाइयुन् ॥
 मन्द मन्द चलोस् हावा मीठा मिष्टान्न खाइयुन् ।
 हलुका हुन् सब भेष मर्यादा छोड्न पाइयुन् ॥
 वनका फूलको बास्ना पनि सर्वत्र छाइयोस् ।
 यति नौताल जोडेर तालमा घुम्न पाइयोस् ॥
 अग्नि को खोजला स्वर्ग को राजा हुन खोजला ?
 को पेट्रोल र क्वैलाका घुवाँको देश रोजला ? ॥
 बराहको हुँदा सानू टापू बीचमहाँ अहा !
 स्वर्ग जाने डुँगा हो कि ? जस्तो लाग्दछ देखदा ॥
 साँच्चैनै यसको शोभा यसैमा मात्र मिल्दछ ।
 आकाशको जगतैमा उपमा किन मिल्छ र ? ॥
 अघि बराहले ल्याई जलवाट घराकन ।
 राखेथ्ये यसरी भन्ने छोडेहुन् नमुना दिन ॥
 श्वेत द्वीप छ रे राम्रो श्री विष्णु भगवानको ।
 नमुना उसकै हो कि त्यसै यो जानिसक्छ को ? ॥
 त्यसै ताल थियो राम्रो विघ्ने राम्रामनोहर ।
 बराह द्वीपको खाँचो क्यै थिएन यहाँ तर ॥
 असाध्यै नक्कली रै छ सृष्टिकर्ता महेश्वर ।
 सिगाऱ्यो तालका बीच थपी यो द्वीप सुन्दर ॥
 “दूधमा राख्नु मिश्री घिऊ बासमती महाँ ।
 गहना चाहिन् राम्री युवतीका शरीरमा ॥
 राजाको गाउन कीर्ति ज्येठाले राज्य पाउनु ।
 तालमा द्वीप यो बन्नू” ब्रह्माको विधि के भनू ? ॥

छलक्क छलिकई पानी द्वीपमा जब नाच्छ ।
 यो द्वीप विधिको नौलो सृष्टिको रूप बन्दछ ॥
 यो ताल कसरी जन्म्यो ? कसरी द्वीप यो बन्यो ?
 कसरी भरियो पानी ? शङ्का उठ्छ जती भन्यो ॥
 स्वर्गको उपमा होला होला बैकुण्ठको बरु !
 बाराह द्वीपको जस्तो छैन दृश्य कहीं अरु ॥
 जाली पापी कनै बाँध बाँध प्रेम सबैमहाँ ।
 भन्ला भैं तालको बाँध भल्किन्छ अग्निकोणमा ॥
 बनेको वहैन यो बाँध ताललाई भराउन ।
 पछि बनाइएको हो खेती बालो लगाउन ॥
 एघारै रुद्रका निम्ति जलधारा दिए सरी ।
 यहाँ एघार धारा छन् बगेका बेगले गरी ॥
 बाँध हेर्न गए देखि बाँध नै अभिराम छ ।
 टापू हेर्न गए उस्तै टापू नै मुखधाम छ ॥
 न यहाँ गाउँछन् पक्षी न यहाँ फूल फुल्दछन् ।
 न यहाँ भरना भर्छन् मात्रै तै पनि भुल्दछन् ॥
 हिमाल, गण्डकी शृङ्खला, वन नन्दन कानन ।
 नसम्भ तालमा आई हेलाँ गर्दछ यो मन ॥
 कराई कानका कीरा खान्छन् रे वनका चरा ।
 चीसो स्याँठ चलाएर बस्छन् रे हिमटाकुरा ॥
 हिलै हिलो छरे राम्रो पद्मको पोखरी-अनि ।
 कराई सबको सातो खान्छन् रे गण्डकी पनि ॥
 वनमा बिइदछन् काँडा जन्तुको डर लाग्दछ ।
 फल जाबो जती खायो उत्तीनै भोक जाग्दछ ॥

थकाई लागदा घुम्न डुंगा पाइन्न क्यै गरी ।
 तालका सामुमा पछि फिका सम्पूर्ण माघुरी ॥
 तालका काखमा टापू, टापूका काखमा तिमी ।
 तिम्रा काखमहाँ राम्रा कविता वा नितम्बिनी ॥
 जहाँ भए पनी कल्प दृश्य यो अति सुन्दर ।
 टाढा छी पोखरा हेर्ने यदि मिल्दैन फुर्सत ॥
 उपर्युक्त सबै सेवा फेवाको मात्र हो तर ।
 पोखरामा अनेकौं छन् ताल यस्ता मनोहर ॥
 कुनैको नाम हो रूपा कुनैको बेगनाश हो ।
 ठूलो साना त जे जे छन् यो शोभा एकनाश हो ॥
 रूपाको रूप भिल्केछ छ बेग्लै बेगनाशको ।
 फेवा प्रकृतिको पेवा के खोजी अरू तालको ? ॥
 हे-यौं पहाड बीचमा यसरी विशाल
 यो तालको प्रकृति-सुन्दर चाल माल ।
 जाऊँ सखे ! अब उता तिर पद्मिनी छुन् !
 भिम्काउँदै नयन चित्त भुलाउँनिन् भन् ॥

❧ षष्ठ सर्ग ❧

कमल पोखरी

यस्तै इशानमा राम्रो सानो कमल-पोखरी ।
गमकै छ नि गम्केको मोहिनी दृश्यले गरी ॥
यहाँका फूलको दृश्य सान्हे नै अभिराम छ ।
पुगे भने यता आँखा सारा विश्व बिकाम छ ॥
पोखरामा जसै रातो सूर्यको ज्योति पर्दछ ।
यता कमल यी फुल्छन् उता हिमाल खुल्दछ ॥
हिमालले र शुकलाले पोखरा सुनकै थियो ।
पद्म पोखरीले गर्दा सुनमाथि सुगन्धि भो ॥
ज्यादै विस्तृत यो छैन छैन यो साँगुरै पनि ।
जस्तो चाहिनु पर्ने हो छ उस्तै रूपको धनी ॥
ठूलो मेला यहाँ लाग्छ आउँदा नागपञ्चमी ।
तैपनि दर्शनार्थीको यहाँ हुन्न कवै कमी ॥
नारी पुरुषका निम्ति एकै हो नागपञ्चमी ।
किन्तु पुरुषको हुन्छ मेला लाग्दा यहाँ कमी ॥
चामलैमा बियाँ जस्तै एउटा दुइटा नर ।
आते पाते गरी हिँड्छन् छोडी ईश्वरको भर ॥

अथवा मनमा धर्म भए कै कर्म चाहियो ?
 अथवा कर्म नै छैन भने के धर्म पाइयो ? ॥
 मेलाको दिन यो जैल्हे पोखरा आइपुग्दछ ।
 नारी पुरुषको शोभा तैल्हे राम्ररि खल्दछ ॥
 चिल्ला चामल भैं नारी फुसाँछन् धान भैं नर ।
 नारीका रूपका सामू लोम्ने मानिस के छ र ? ॥
 धर्म वर्त पुजा पाठ उपास हरिकीर्तन ।
 सबै सत्कार्यमा घेरै जुट्छन् महिला-जन ॥
 भगडा तमडा पर्दा कुटदा पीटदा महाँ ।
 लोम्ने मानिसको भाम छ छुट्टै घेर देशमा ॥
 स्वर्गका अप्सरा जस्ता नेपाली युवतीहरू ।
 तीर्थ गर्न जसै हिँड्छन् उन्को वर्मान के गरू ? ॥
 छिनेको बारुले कट्टी पोटिला स्तन मण्डल ।
 तीर्थ जाँदा पनी लान्छन् तिनको काम के छ र ? ॥
 पहिल्यै तीर्थसा पुग्छन् हंस भैं गति चालदै ।
 तीर्थदेव कनै ढोक्छन् किन्नरी सरि नाचदै ॥
 आङका कपडा खोल्दा राम्रै नाटक रत्नछन् ।
 हेरदै छातिमा आफ्ना पानीका भित्त पस्तछन् ॥
 जल बाहिरमा सारा विश्वले नै गिज्याउँछ ।
 जलमा पानीजुकाले कातिकूति लगाउँछ ॥
 आच्छू लौन, अहो ! छिः भो आब्बुई ! शब्दले गरी ।
 पानी-जूका कनै दिन्छन् गाली माधुर्यले भरी ॥
 हेर्दछन् सँगिनीलाई भुत्ककै लाजले मरी ।
 स्नान गर्दा पनी जान्न शृङ्गार-रस-माधुरी ॥

मुख मण्डलको शोभा जलमा अति खुल्दछ ।
 मुख औ फूलको भेद उस्तै मानिस भुल्दछ ॥
 फूलमा भमरा जस्तै कलिला मुखमा पनि ।
 पल्याक पुलुक गरी चल्छन् दुई आँखा सनातनी ॥
 आलीका पहिरी माला मालीका बाग भै गरी ।
 यहाँ खेत सुतेको छ पोखरीका वरी परि ॥
 वर्षाको दण्डपे हीलो जब गम्कन थाल्दछ ।
 खेताली रूपमा फेरी नारीको दल पाल्दछ ॥
 पोखरीका हिलामा र यो खेतीका हिलामहाँ ।
 देखिन्छन् नाचिराखेका पद्म-पुष्प जहाँ तहाँ ॥
 नारीका विरुवा सारी अर्कै कमल पोखरी ।
 बनाउँछन् कि ब्रह्माले भन्ने लाग्दछ यो घरी ॥
 अथवा यवती पुष्प विश्वमै नित्य फुल्दछ ।
 यहाँ कमलको दृश्य राम्ररी अब हेर्नु छ ॥
 पोखरीमा भुलेका छन् हजारौं पुष्करावली ।
 यसबाट भयो होला पोखरा पुष्करावती ॥
 लक्ष्मीको नाम हो पद्मा ब्रह्माको कमलाशन ।
 विष्णुको पुण्डरीकाक्ष धन्य हो ! नलिनीवन ॥
 को छ पङ्कज भै ठूलो देवता तीनलोकमा ?
 श्रृष्टिकर्ता स्वयं ब्रह्मा जन्मेका हुन् यसै महाँ ॥
 यो जन्मिन्छ हिलाबाट अति शुद्ध प्रभाघरी ।
 दैत्यका कुलमा भक्त प्रल्हाद जन्मिए सरी ॥
 विष्णुका नाभिमा जन्मी जो मान पद्मको थियो ।
 हिलामा छ उही सत्य मानिने गुण मात्र हो ॥

वैलाउँछन् हरे ! पद्म चन्द्रोदय भए पछि ।
 चन्द्रको नलिनी हाथ सौताने नाल रैछ कि ? ॥
 सूर्य हुन्छन सबैलाई पोलने र सुकाउने ।
 विचित्र छ उनैबाट पद्म यी कल्कलाउने ? ॥
 कोपिला कलिला राम्रा सम्पुटाकार भैकन ।
 देखनेको हरी चित्त लाउँछन् मोहिनी भन ॥
 गोरा पङ्कजको ताँती भमराले छ शोभित ।
 गोपिनी गणमा मानू कृष्णको मुसकान छ ॥
 फूलको रस चूसेर भोगेर सुख सौरभ ।
 ती स्वार्थी भमरा जान्छन् छ जहाँ कलिलो फूल ॥
 रसका निम्तिमा मात्रै यो हामी सँग बस्तछ ।
 जानी जानी पत्नी दिन्छन् पद्म आफ्नो कलेवर ॥
 दिनमा भमरा उड्छन् न लुकीकन घुम्दछन् ।
 रातमा किन हो कुन्नि ! ढोका लाएर लुक्दछन् ॥
 फूलका कलिला ओठ मिठ्याएर भुमी भुमी ।
 कामिनी भामिनी तुल्य गर्छन् चुम्बन पद्मिनी ॥
 तिम्रो राजी छ वा छैन ? भमरा अनि सोदछन् ।
 बोल्दैन् पद्म ती किन्तु हाँसी स्वागत गर्दछन् ॥
 दिनमा अरू नाता छन् छन् दिदी बहिनी सब ।
 रातमा भमरा पाये बिसिन्छन् यो चराचर ॥
 ती राम्रा पद्मिनी नारी ती काला भमरा सँग ।
 किन होलानि पल्केका मलाई लाग्छ विस्मय ॥
 अथवा रूपका लोभी लोग्ने मानिस मात्र हुन् ।
 आइमाईहरू खालि गुण मात्रै अँगाल्दछन् ॥

जून आकाशमा लागे टल्लिए तारकागण ।
 तर ती पद्मिनी कत्ति छोडदैन् दूढ चुम्बन ॥
 भमरा एक रातमा टोकी च्यापी चुसी कन ।
 लिन्छन् कमलको हाय ! त्यस्तो सुन्दर जोवन ॥
 बिहान लाग्दछन् बेग्लै हिजोका पद्मिनी सब ।
 ओठको लालिमा छैन गिरफो छैन केसर ॥
 रातको बात सम्भरेर भेटदा संगिनी अरू ।
 भुत्तुकै लाजले मर्छन् पद्मिनी प्रमदाहरू ॥
 रातमा सजिलै हुन्छ ज्यान अर्पेर खेलन ।
 उज्यालामा त गान्हो छ रातको बात संभन ॥
 दिदीको पनि त्यै चाल त्यै चाल बैहिको पनि ।
 कसको लाज को मानोस् को भुकोस् लाजले अनि ॥
 पानीका डरले हो कि जाडामा भमराहरू ।
 छोडी कमलिनीलाई अन्त जान्छन् खुरू खुरू ॥
 यसै ता ऋतु जाडाको त्यसैमा तीव्र जोवन ।
 उसमा दैबले पार्दा एकलै रात काटन ॥
 पटक नोद लाग्दैन् सल्लिन्छ विरहानल ।
 शीतका आँसु भारेर सुक्छन् पद्मिनी सब ॥
 अथवा भमरा जावा नक्कली जार मात्र हुन् ।
 साँच्चैका पद्मिनीनाथ भगवान् सूर्यदेव हुन् ॥
 रातमा छोड्दछौ सूर्य ! यी राम्रा दुलही सब ।
 दिनमा खिस्स हाँसेर के गछौ खै र ? वास्तव ॥
 सबै पतिव्रता हुन्नन नलेऊ यिनको भर !
 अब देखि सुन्यो सूर्य रातमा आउने गर ॥

"रात नै दिन पलटन्छ म आएँ" मन्दछी भने ।
 ढीलो चाँडो गरी भुल्की दुलहीको चियो गरे ॥
 ए साँच्चै के भनें यस्तो ? सूर्यले के न जान्नु छ ।
 ढीलो चाँडो गरी प्रायः भुल्कने चलिनै त छ ॥
 बाठा छौ भगवान् सूर्य ! अस्ताएर गए पनि ।
 चन्द्र-दर्पण हेरेर बुझ्दछौ भूमि जीवनी ॥
 तर छन् बहुतै बाठा यी तिम्रा पद्मिनी पनि ।
 झ्याल ढोका सबै थुन्छन् भुल्कँदा चन्द्रका मनि ॥
 यति राम्रा शशीलाई यसरी छोड्दछन् यदि ।
 ती काला भमरालाई मान्दा हुन् कसरी पति ? ॥
 यत्ति मै तिम्री गम्कन्छी देख्तेनौ भित्रको गति ।
 'स्त्रिया चरित्र' जानेर चल हे पद्मिनी पति ! ॥
 हुन् मेरै दुलही भन्ने लोकलाई चिनाउन ।
 बिहान बेलुका छछौं राता सिन्दूरका कण ॥
 मनमा न भए शङ्का अरुलाई चिनाउन ।
 सधैं सिन्दूर हाल्ने यो चलती पो भिक्तथ्यौ किन ? ॥
 हरे संसार कस्तो छ ? कमजोर हुँदा मन ।
 आफैं कयै पाप कल्पन्छ आफैं त्यै लाग्छ नाशन ! ॥
 भैगयो यसरी निन्दा किन गर्नु महानको ।
 मरुन् बाँचुन् कि के खाँचो यी अर्काका जहानको ॥
 कुराटे आफुले बन्नु अर्काले दुःख पाउनु ।
 भन्दा त अति जाती हो जिब्रो काटेर फालनु ॥
 अहा ! यी कमला फूल क्या संसार भुलाउँछन् ।
 विश्वका विरही छाती यसैमा बहलाउँछन् ॥

जैसे मदनको आगो मनमा बलन थाल्दछ ।
विलासिनीहरूलाई वनमा यै सहाय छ ॥
पानीका मसिना बिन्दु छर्केका फूल लीकन ।
कामाग्नि शान्तिका निम्ति ढाक्छन् कामिनी स्तन ॥
आफै कमल जस्ता ती कमला स्तनलाई त ।
पतिका हातको स्पर्श भन्दा यो सुखदायि छ ॥
तर मन्मथको पीडा यसले बढ्छ हर्हर ।
दन्केको वनको आगो खरले कहि निम्छ्छ र ? ॥
साह्र ठूलो छ महात्म्य पद्मको-इतिहासमा ।
बिलायो ग्रहिले हा ! त्यो आत्तुरीका विकासमा ॥
पद्मका फूलले खुल्थ्यो नारीको मुखमण्डल ।
नारीका मुखले खुल्थ्यो सारा पृथिवी-मण्डल ॥
पृथ्वीमण्डलले खुल्थ्यो ब्रह्माको मुखमण्डल ।
ब्रह्मा हाँसे भने खुल्थ्यो सारा ब्रह्माण्डमण्डल ॥
नलीका बन्दथे बाला फूलै श्रीफूल बन्दथे ।
थुँगे थुँगा मुगा बन्थे व्यर्थै हो 'सुन' भन्दथे ॥
नाकमा कानमा घेरै छेद यी चाहिँदैनथे ।
अङ्गमा चोरको नाशो बोकेका पाइँदैनथे ॥
घरबारी सबै बेची गहना लाइँदैनथे ।
'गहना गहना' ! गीत यसरी गाइँदैनथे ॥
युगले गहना ल्यायो रित्यायो दुनियाँ पनि ।
अब हट्लाकि ? जस्तो छ पद्मका पोखरी मति ॥
लाऊ नलाऊ कयै छैन अन्तका गहना सब ।
'बुलाकि लांकि वा छोडू' भन्दछन् भबला अब ॥

नलाऊ कानमा सून राम्रा-राम्रा कुरा मुन ।
 ढुंग्रीका ठाउँमा ढुंग्री ध्यू दही दूधको किम ॥
 नपेह चन्द्रमा ! हेर राम्रा छन चन्द्रमा त्यसै ।
 मुख चित्त दुवै धोऊ राम्री नै छौ तिमी उसै ॥

सुनमा न सुगन्धी छ कमलो छ न छामदा ।
 रुद्राक्ष तुलसी जस्तै पवित्र वस्तु हो न ता ॥

यसै यो कलिको वास असाध्यै महँगो अभ ।
 शोचेर मनमा हेर गहना व्यर्थ हन त ? ॥

शास्त्रको विधि हो पर्छ नाक कान त छेडन ।
 नारीको धर्म हो पर्छ गहना पनि पैहन ॥

तर यहाँ त छेड्छन्कि गाला आँखाहरू समेत ।
 ठानेर यो भनेको हो "अति सर्वत्र वर्जयत" ॥

कपाल चट्ट कोरेर स्यूँधामा छ र सिन्दुर !
 आँखामा गाजलू लाऊ मुख मुस्कानले भर ! ॥

कपडा सुकिला पैन्ह घर्बुनाकै भए पनि ।

चुल्ठाका फूलका गुच्छा राख ! हुन् गहना यिनी ॥

खुशी भै मनमा ठान रानी हूँ घरकी भनी ।

अनि दर्पणमा हेर कस्ती छौ सुन्दरी तिमी ॥

यसरी सत्य आदर्श जुन बेला समाउला ।

नारी हो अबलाबाट सबला बन्न पाउला ॥

हुँदा तलाउको पानी सिन्दुरै सरि सुन्दर ।

पद्म हेर्नु कि त्यो पानी हेर्नु ? यो भ्रम पर्दछ ॥

तर जानी विधाताले दुई आँखा दिएछन ।

नभए कसरी हाय बुझ्दो हो रसिलो मन ॥

जहाँ सरोज झुँदैनन् ती तलाउ तलाउ के ?
 जहाँ भ्रमर गुँज्दैनन् ती सरोज सरोज के ? ॥
 जहाँ सज्जन नै छैनन् त्यो के गुञ्जन गुञ्जन ?
 पगलन जसको छाती त्यो के सज्जन सज्जन ? ॥
 बसी यो पोखरी भित्र भ्यागुतो पनि गाउँछ ।
 को होला हृदयी त्यस्तो ? जो यहाँ न रमाउँछ ॥
 कस्ता छन् दुलही तिम्रा ? सोझा हुन् देवतागण ।
 दिँदा हुन् सूर्य हाँसेर यस्तो उत्तर त्यै छिन— ॥
 “छोए ढल्लान् कि जस्ता छन् देख्दामा कलिला अति ।
 राम्रा छन् हातले छूँदा मैलेलान् कि भने जति ॥”
 लजालू यूवती जस्तै पोखराका कुनामहाँ ।
 लुकेका पद्मिनीलाई सबैले देख्छन् कहाँ ? ॥
 तै पनि सूर्यले देखे देखे भ्रमरले पनि ।
 अनि मैले पनी लेखें देखिहालुन् सबै भनी ॥
 कलिली भरिली विलासिनी
 नलिनी सङ्गमको लियौं मुख ।
 बरु गर्मि भयो कि ? खाउँ लौ
 गलिया छन् तल सुन्तला अत्र ॥

❀ सप्तम सर्ग ❀

सुन्तला

गम्किन्छ पोखरा सान्हे हेमन्त शिशिरैमहाँ ।
सुन्तला जब चम्किन्छन् घारी घारीमहाँ यहाँ ॥
सुन्तला नाम भन्दैमा मुख मेरो रसाउँछ ।
जिउरो छट्पटी गर्छ चित्त भन् ललचाउँछ ॥
किन्दामा यसका निम्ति तोला सून दिए पनि ॥
सुहाउँछ भनी नामै सुन्तोला राखिएछ ति ॥
कसैले सुन्तला भन्छन् सुन्तोला भन्दछन् कुनै ।
सन्तला भन्दछन् कोही जे भनुन् फल हुन् उनै ॥
टाढाबाट पनी राम्रै चिनिन्छन् सुन्तला-तरु ।
हरिया हरिया पात घना हाँगा-बिगाहरू ॥
नाम नै सुन्तला राम्रो काम नै गुलियो मिठो ।
ठाम न पोखरा जस्ता कस्तो खेल छ दैवको ? ॥
हिमाल, ताल, नेपाल राम्रा हुन् खालि देखन ।
सुन्तला फल मात्रै हो राम्रो देखन चाखन ॥
न ठान्नु सुन्तलालाई सामान्य फल क्यै गरी ।
आँप, केरा, लिची, स्याउ, नास्पाती, जामुनू सरी ॥

जरा, हाङ्गा बिगा, पात, कोपिला, फूल औ फल ।
सबै बसाउने मीठो अरू ववै फल हुन्छ र ॥ ?
फुलदामा देश नै हुन्छ सान्हे मगमग बासको ।
फलदामा शेखि नाशिन्छ सुनकै पनि राशको ॥
फालेका यसका बोक्रा 'सुनै हो कि ?' भनीकन ।
टीपदामा विदेशीको बोक्रिइन्छ कठै ! मन ॥
प्राँखाले हेर्दछन् बोक्रा ज्यू-हाले रस चुस्तछ ।
नाकले बासना लिन्छ भै मस्त देह भुल्दछ ॥
भित्र छन् सुनकै केश्रा गुलिया रसिला अति ।
सुनैको बाहिरी बोक्रो खर्च गर्बसके कति ? ॥
सुन्तलैले त होला नि सकेछन् विधिले धन ।
यौटा घोती लगाएर मुड्लै हिडदथे किन ? ॥
कीर्तिका लाभले ब्रह्मा ! सुन्तलामै सक्यौ धन ।
छोरी सरस्वतीलाई पेवा के-के छ ? लौ भन ॥
अथवा सोध्नु पो के छ ? यदि पेवा भए किन—
हुन्थ्ये सरस्वती-भक्त संसारै भरि निर्धन ? ॥
राखेनन् धन ब्रह्माले नडराऊ सरस्वती !
कविता-धन अर्पन्छौं तिमीलाई सबै कवि ॥
पैसा पैसा सबै ऐसा गर्दा भै नष्ट पर्दछन् ।
कविता-धन हे देवी ! जुगौं अस्तित्व धर्दछन् ॥
पैसाले नींद लाग्दैन शान्ति पाइन्न अन्त्यमा ।
दया नास्निन्छ भास्निन्छ धनी मान्छे अनन्तमा ॥
कविता-धन बोकेका सब हामी सरस्वती ।
तारा बनेर चम्कन्छौं हाँसी खेली सधैं भरी ॥

किनेका सुन्तला मात्र धनीका हात पर्दछन् ।
 फलेका सुन्तला सारा कवि चाखेर मस्त छन् ॥
 सुन्तलाको हुँदा स्वाद अमिलो गुलियो अहा !
 चोरी औलो पुगिहाल्छ गालामा रस चाखदा ॥
 कतिको हात ताछिन्छ नारपाती ताछ्छदा महान् ॥
 कुँडिन्छन् कतिका दाँत निबूआ निलदा महान् ॥
 उखूले जिउरो पासछ नामै काफल के फल ?
 स्याउ खाँदा पनी झ्याउ सुन्तला नै अपार छ ॥
 'चाहिन्नन् पासमा चक्कू अकस्मात् हात काटला ?
 मलाई सजिलै खाऊ' भन्दो हो मित्र सुन्तला ॥
 पातमा गुलियो छैन छैन हाड्जामहान् पनि ।
 फलमा कसरी आयो ? जानि सक्नु त छैननि ॥
 आयुर्वेदिक शास्त्रको हो यो पौष्टिक औषधि ।
 यसैबाट जोगौं बाँचे हाम्रा पूर्खा महातपी ॥
 खानाको भाँति चाहिन्छ सके भाँति पुन्याउन ॥
 सबै पाउन सक्नेछन् ऋषि भैं दिव्य-जीवन ॥
 साना, केश्रे, सफा, गोरा, रसिला पुष्प कोपिला ॥
 सुन्तलामा जसै लाग्छन् सिलमन्त्री समानका ॥
 उड्छ अत्तर, श्रोखण्ड लिन्छ खण्डित जीवन ।
 चमेली बन्दछन् फीका चम्पा बग्छ लुकीकन ॥
 आउँछन् चाल पाएर किसानी माहुरी त्यहाँ ।
 सोमयाम सुरु गर्छन् दक्षिणा दी प्रदक्षिणा ॥
 वेदमन्त्र पढे जस्तै धेरै ब्राह्मणले मिली ।
 मुँ गूँ हुँ हुँ गरी राख्छ मोरीको शब्द माधुरी ॥

पानी बसोस् कि वा जागोस् वेगले वृक्षमा हुरी ॥
 सुन्तला पुष्पको भक्ति छोड्दैनन् वृढ माहुरी ॥
 ती सेता फूलका भित्र छ कस्तो गुलियो मह ।
 हेर यो कविताभित्र, सोध या माहुरीसँग ॥
 भूँ भूँ भूँ भूँ गरी मौरी भन्छन् मान्छेहरुसँग ॥
 'ए मान्छे बुद्धिका खोटा सिक्न अविकल आइज' ॥१॥
 'तँ खाली फलमा मात्रै गुलियो रस पाउँछस् ।
 फूलमा अझ कस्तो छ ? कलह्यै तर्क लगाउँछस् ? ॥
 हेर ! हामी फूलको कस्तो भिक्तछौं गुलियो मह ?'
 माथि माथि न उड् ! बाबै गै-हो छ श्रृष्टिको रह ॥
 हाम्रो आर्जन चोरेर डाँका हालेर लुट्छस् ॥
 त्यसैको प्रभुका निमित्त पञ्चामृत चढाउँछस् ॥
 मारी रेशमका कीरा चोखा वस्त्र लगाउँछस् !
 लूते कुक्कुर देखेमा चूचे ढुङ्गो उठाउँछस् ॥
 तँ पनी त महासम्भ्र अति आचारशील छस् ॥
 दया धर्म र विद्याको ठेक्का बोकेर नाच्तछस् ॥
 ढाँट्छस् भगवान्लाई लाटालाई सरी गरी ।
 यसरी काम चल्दैन गर स्वयं श्रम बेसरी ॥
 कसौँडी, ताउलाले भैं खरानी जिउमा घसिस् ॥
 बकुलाले सरी दाउ हेरदै ध्यानमा बसिस् ।
 दूधका डाडले जस्तै विद्या सागरमा डुबिस् ॥
 रेल मोटरले जस्तै तीर्थ यात्रा पनी गरिस् ॥
 छापाखानाहरुले भैं छापिस् ग्रन्थ बडा बडा ॥
 रेडियोले सरी बोली स्तब्ध पारिस् महासभा ॥

तँ मा लाल्टिनमा जस्तै ज्ञान बत्तीहरू बले ।
 जती बाल्यो उती काला तेरा भित्री नसा भए ॥
 छोरी बेचे सरी बेचिस् तैले आत्माकनै पुरा ।
 खसी काटे सरी काटिस् पुराना ऋषिका कुरा ॥
 तिथि तोकेर जो आयो त्यो तेरो अतिथि भयो ।
 जहाँ खबर छापिन्छन् तेरो त्यो अखबार हो ॥
 यस्तै यस्तै अनेकौं छन् तेरा सुल्टा कुराहरू ।
 हाम्रो भाषै तँ बुझ्दैनस् किन बोलौं यहाँ अरू ? ॥
 माछा मार्न, शुगा थुन्न, मौरीको मह चोरन ।
 एउटा ज्यानका निम्ति घेरै ज्यान मराउन ॥
 आमा पृथिवीको छाती चिरी भाउ लगाउन ।
 निदाएर घुरी आफू अर्कालाई जगाउन ॥
 माउका दूधका साथ पाडाको रक्त मृच्छन ।
 कल्चौंडा जसको तान्यो उसैको मासु लूछन ॥
 तिम्रोबाट सिके देखि यस्तै विद्या सिकाउला !
 हो कि होइन ए मान्छे ! भने देखि रिसाउला ॥
 वर्षेनि सुन्तला फुल्छन् मौरी वर्षेनि आउँछन् ।
 मान्छे यस्तै सधैं गर्छ मौरी यै नित्य गाउँछन् ॥
 देखिन्छन् सुन्तला घारी वारी पारी थरी थरी ।
 दीपावली गरी बत्ती बालेका घरकै सरी ॥
 हावा लागेर निम्दैनन् निम्दैनन् बर्षिई जल ।
 पहेंला बिजुली बत्ती हुन्कि यी सुन्तला फल ? ॥
 वैज्ञानिकहरू भन्दा सिपालू छौं जगत्पति ।
 विना तार पनि बाल्यौं बिजुली यो जगत्भरी ॥

मिलाएर सजाएका मुन्तला बेचने घर ।
 रत्न-भण्डार भैं लाग्छन् सस्ता छन किनदा तर ॥
 अबला अब लाई त सान्हे हर्ष मनाउँछन् ।
 मुन्तला पाउँदा खेरि मुन्तलाउन छोड्दछन् ॥
 को खोजोस् गहना जैरे नाक कान दुखाउन ।
 छोडेर सुनका बाजे यी राम्रा मुन्तला कन ॥
 मुन्तला खानुहोस् दाजी ! छन् मीठा रसिला भनी ।
 हेर्दछन् गाउँकी बाला हातमा मुन्तला गनी ॥
 दुई दाना किनी खायो हाँसी भन्छन् "लिनोस् अरू" ।
 न हाँसी बोल्न जान्दैनन् यी हाम्रा बहिनीहरू ॥
 हाँसेको त्यो मीठो बोली पाकेका ती मीठा फल ।
 तातेको यो खरो आँत न किनी मन मान्छ र ? ॥
 डालीका मुन्तला देख्दा गोजी खाली भए पनि ।
 नछाती मन मान्दैन क्या धन्य ! मुन्तला छ नि ॥
 सर्दी हो फूल्छ जाडामा हुन्छ तैपनि दुर्लभ ।
 गर्मीमा यो हुँदो हो त सकिन्थ्यो इन्द्र वैभव ॥
 गर्मीमा म पुन्याउन्न ठानेर विधिले पनि ।
 जाडा ताका हुने चलित्चलाए चतुरा बनी ॥
 अथवा मुन्तला भित्र वैद्यशास्त्रानुसारतः ।
 हिउँदे ऋतुमा मिल्ने जस्तो पौष्टिक वस्तु छ ॥
 फलमा ओषधी भर्न फूलमा भरने छवि ।
 सबै भन्दा सिपालू छ माथिको लहडी कवि ॥
 मुन्तला कहिले खानु ? कहिले आँप चूसनु ।
 कहिले नास्पाती खानु यस्तो ठीक्क विचारनु ॥

जड प्रकृति के जान्लिन् आफैं के हुन सक्तछ ?
 यसैले ईश्वरी सृष्टि भन्नमा बल मिल्दछ ।।
 अहा ! यी सुन्तला सारा कति सौन्दर्य पूर्ण हुन् ?
 लक्कक फलको भारी बोकी विश्व भुलाउँछन् ।।

पहेला फल पैहेका सुन्तलाका बुटा मनि ।
 सुनका गहना पैही जब पुग्छन् विलासिनी ।।
 कत्ती फरक देख्तेन सोचेर हेरने जन ।
 दुवै छन् रसिला राम्रा दुबै छन् मनमोहन ।।

भूपकै फल बोकेका सुन्तलाका बुटा यता ।
 छपकै सुन छापेका सुन्दरीका लता उता ।।
 हरियो रेशमी चोली सुन्दरी यी रुचाउँछन् ।
 हरियै पातको चोली सुन्तलाहरू लाउँछन् ।।

डालीमा फल बोकेर बेपारी-जनकै सरी ।
 सुन्तला यी डटेकाछन् मोल पाउन बेसरी ।।
 यौटा चिन्नल यत्ती छ होचा छन् यूवतीहरू ।
 अम्ला छन् सुन्तला-वृक्ष भेद छैन कुनै अरू ।।

रोजेर सुन्तलालाई पक्षी नै खान पाउँछन् ।।
 पक्षीले जत्तिको मान विपक्षी किन पाउनन ।।
 पक्षी भनेर के गर्ने ? विपक्षी जनकै सरी ।
 सक्तछन् सुन्तलालाई ती पक्षी रसमा परी ।।

सुन्तलाई सरी राम्रै व्यवहार गरे पनि ।
 सुन्तलाई सरी राम्रै सक्ने कोही हुँदैन नि ।।

हरिया पात छोपेर सुन्तला जब भूक्तछन् ।
 यहेंला हरिया पंछी क्या मजासंग लुक्तछन् ॥
 यी मीठा सुन्तला छोड्ने चरा छैनन् कुनै तर ।
 कागले त अझै पक्की बनाउँछ यहीँ घर ॥
 'बसूँ है ? सुन्तला खान्न !' भनी पैल्हे फकाउँछ ।
 केश्रा केश्रा सबै खाई बोक्रा छोडी छकाउँछ ॥
 म उल्टो कि जगत् उल्टो काग उल्टो कि होस् कछु !
 'चरो, भन्दछ ससार म सधैं चोर भन्दछु ॥
 कुनै नाचन भुलेकाछन् कुनै गाउँन मस्तछन् ।
 काला काग सरासर्ती सुन्तला खान बस्तछन् ॥
 "चरो होस् सुन्तला खान आइहालिस् त भै गयो ।
 सुना कोइलिले जस्तो गीत एक अती मीठो" ॥
 'भनूँ कि ? मनमा शोच्यो काग "काका!" कराउँछ ।
 'काका'गुहारनै पर्ने पारेछन् कि ? गराउँछ ॥
 'सबै ईश्वरको बारी सबै ईश्वर-पुत्र न्हौं ।
 ए पन्छी ! यो कुरा हामी शास्त्रमा मात्र भन्दछौं ॥
 बाहिरी काम पर्दा त तेरो मेरो छंदैछ नि ।
 आयौ यी सुन्तला खान कुन नाता लिई तिमी ? ॥
 "द्विज हूँ, कृष्ण हूँ फेरि एक नेत्र म शुक्र हूँ ।
 समाचार दिने ताजा देवर्षि कलिको म हूँ ॥
 प्रसिद्ध शास्त्रविज्ञाता भक्त काक भुशुण्डि हूँ ।
 सीता-पाऊ पनि ठूड्ने काग—रूपी जयन्ती हूँ" ॥
 भन्नेछ मनमा तिम्रा भने ए काग ! यो सुन ।
 'प्राचीन गर्वले मात्र अब मिल्दैन गम्कन ॥

दिनमा सुन्तला चोर्न यी चराहरू आउँछन् ।
 रातमा सुन्तला चोर्न चन्द्रमा नै उदाउँछन् ॥
 नीला आकाशमा हेर चोरेका सुन्तला सब ।
 तारा बनेर चम्केका लिन जान पन्थो अब ॥
 'ए चन्द्र ! सुन्तला चोर ! तिम्रा गाला बजाउँला ।
 नठाने उड्न सक्तेनन् राकेटै चढि आउँला ॥
 पैसाले पनि पाइन्न नेपाली फलको रस ।
 बिना पैसा कहाँ दिन्थ्यौ ? सुन्तला हो ! छिटो खस ॥
 दिउँला बरु मागेमा यहाँको मह गोरस ।
 सुन्तलाको कसै दिन्नौ चन्द्रमा ! महँगो रस ॥
 हाम्रै बचनले हेर खस्नेछन् सुन्तला तल ।
 तारा खसे भनी ठान्लान् न जान्ने जनता सब ॥
 भो भैगो चन्द्रमा ! व्यर्थै न फाल सुन्तला तल ।
 आकाशमै फिजारेर महँगो बेच्ने गर ॥
 थुप्रिएका जती पैसा यौटा यौटा गरी गने ।
 दिए स्वर्गीय-नेपाली बाटामा भेटिए भने ॥
 स्वर्गमा सुन्तला छैनन् इन्द्रलाई पनि दिन् ।
 के कस्तो मान्दछन् इन्द्र उनको भावना लिन् ॥
 इन्द्रपुरी सभा बस्ता यो कुरा मनमा लिन् ।
 'नेपाली सुन्तला' भन्ने एउटा भाषणै दिन् ॥
 चोर आउन् चरा आउन् भेद गर्दैन् सुन्तला ।
 साँच्चैका गुणवान् गछ्छन् सबै माथि समानता ॥
 यहाँबाट किनी लान्छन् पचासौं कोश सुन्तला ।
 गुणीको खोजनी हुन्छ पृथिवीमा जता तता ॥

बेच्नेले सुन्तला बेच्छ, किन्नेले किन्छ सुन्तला ।
 भेटीमा सुन्तला जान्छ कोशेली बन्छ सुन्तला ॥
 खेतमा काट्नेगो धान सुन्तलानै तयार छ ।
 भान्सामा खानगो भात सुन्तलाकै अचार छ ॥
 नेता नाता सबैलाई सुन्तला उपहार छ ।
 जता जाउ जती खाउ सुन्तलाकै वहार छ ॥
 पाएर एउटै स्वाद राजा — रङ्ग रमाउँछन् ।
 पत्रं पुष्पं फलं तोयं सबैलाई सुहाउँछन् ॥
 सुन्तला पाकदा खेरि जस्तो सुन्दर दृश्य छ ।
 भिस्सिएको त्यसै भित्र बुहारीको बिलाप छ ॥
 बुहारीले लिएका छन् आँखामा आँसका भल ।
 पोठमा धानको भारी हातमा सुन्तला फल ॥
 हिमाल तिर फर्केर विरही गीत गाउनु ।
 तातेको छातिको चोलो आँसुद्वारा भिजाउनु ॥
 खेतमा धान काटेर आलीमा गै बिसाउनु ।
 पोल्टाबाट निकालेर सुन्तला लिई चाखनु ॥
 बुहारीहरूका निम्ति यौटा आनन्द यत्ति छ ।
 यत्ति पाइन्न ता हाय ! दुःख यो ज्यातिवित्ति छ ॥
 न बोल्ने घाँसको डोको, हँसिया हात काटने ।
 थाप्लो खाने खरो नाम्लो गाग्री नयै नभनी रुने ॥
 यस्ता विरसिला साथी भोगेका जसले थिए ।
 उनैलाई विधाताले रसिला सुन्तला दिए ॥
 हाँस वा रोऊ वा खेल, खाऊ वा म्वाञ्जी खाउ वा ।
 जे गरेपनि छन् राजी दुःखियासँग सुन्तला ॥

यो पापी मनको ताप यदि कोही बूझाउँछ ।
 कि ठूला सन्तकोवाणी कि यही सुन्तला त छ ॥
 पाकेका सुन्तलालाई सम्झन्छ मनले जब ।
 सम्झन्छ दाँडहालेको काटेको धान वैभव ॥
 सधैं टल्कन्छ त्यो ताल सधैं हाँस्छ हिमालय ।
 सधैं ती छहरा नाँच्छन् सधैं गङ्गा सुसाउँछ ॥
 सधैं छ वनको शोभा सधैं कमल-पोखरी ।
 को पाउँछ ? हरे खान सुन्तला यी सधैं भरी ॥

यसरि सुन्तला खाइयो सखे !

अब त अन्त्यमा चारुनु पो छ के ?

तदपि क्य कुरा भन्छु है यहाँ

मिलन भैरहोस् ! काव्यमार्गमा ॥

❧ अष्टम सर्ग ❧

अन्त्यमा

भिन्न भिन्न गरी हे-यौं यहाँको रसिलो घरा ।
 फकीं हेरौं मिसाएर कति राम्रो छ पोखरा ? ॥
 टिल्पली टल्किने ताल भिल्भिली भल्किने हिम ।
 भर्भरी भरने भर्ना हल्हली हल्किने वन ॥
 गङ्गडी गङ्किने गङ्गा गम्किने दिव्य पङ्कज ।
 पोखरा रमणीका छन् कस्ता सौन्दर्य वैभव ? ॥
 चूनाले उत्तरी भित्तो पीतो पारी भकाभक ।
 बगैँचाका गलैँचाले सिगारीकन बैठक ॥
 चरा चुरङ्गिका गाना चारै तरफमा छरी ।
 श्याम बादलका पर्दा लाउँदै खोलदै गरी ॥
 हावाद्वारा नचाएर लता वृक्ष थरी थरी ।
 रङ्गमञ्च सरी चलछ यहाँ नाटक कस्तरी ? ॥
 क्या राम्रो तबला-ताल गडकीबाट आउँछ ।
 कस्तो हार्पिनको गाना कोइलीले बजाउँछ ॥
 भर्ता सीतार भैं कस्तो जल-ताडन जान्दछन् ?
 शास्त्रीय गीतको ढाँचा खोला क्या ठीक्क ल्याउँछन् ? ॥

क्या राम्रो मुजुरा ठोक्छन् सधै इयाउँकिरी किरी ।
इयाउरे गानको तान मैना ल्याउँछ कस्तरी ? ॥

भूँ भूँ पटहको नाद भमरा कति ल्याउँछन् ?
नाचदै पद्मका फूल क्या संसार भुलाउँछन् ! ॥

क्या राम्रो गम्किएको छ यी राम्रा तालको छवि ।
भल्काई सुकिला दाँत क्या हाँस्छन् हिमका चुली ॥

क्या हेर्छन् नक्कली तारा साथमा ली निशाकर ।
ऊषा सन्ध्या अँगालेर क्या हाँस्छन् नि दिवाकर ? ॥

कलिला पालुवा लाग्दा क्वैलीले गीत गाउँदा ।
हरिया वनका माथि जेठका घाम चर्कँदा ॥

गडङ्ङ गरदै कालो बादलू आई वर्षदा ।
सुकेका छहरा सेतै घमिलै भई गर्जँदा ॥

खोला नाला कुला खोल्सा सबैमा बाढी आउँदा ।
असारे गीत गाएर पिपिरे धान रोपँदा ॥

जता हेऱ्यो उतै राम्रो हरियो घाँस टल्कँदा ।
पाखामा कुहिरो लाग्दा खेतमा धान गोडँदा ॥

पहेँला धानका बाला भुल्दै लहलहाउँदा ।
पाकेका सुन्तला खाँदै दाइँहालेर नाचदा ॥

जौ, तोरी, गहुँ बारीमा सेताभ्यै शीत वर्षँदा ।
पहेँलै तोरि फुल्दा र हिमले घाम तापँदा ॥

सधै रमाइलो लाग्छ यो राम्रो पोखरा पुरी ।
सबै सुहाउँदो रैछ राम्रो ज्यान परेपछि ॥

कुन मैन्हा छ खै त्यस्तो पोखरा यो न गम्कने ?
कुन मान्छे छ खै त्यस्तो यहाँ आई न नाचने ? ॥

'के हो प्रकृतिको शोभा ? के छ तत्व हिमालको ?
 के माहात्म्य छ शुक्लाको के छ गौरव तालको ? ॥
 तालका बीचमा टापू जो बन्यो कसरी बन्यो ?
 चराका गएले गीत गाउँदै के कुरा भन्यो ? ॥
 छहरा पहरा फोरी त्यसरी छलिकए किन ?
 लहरा फूलका भुल्दै वृक्षमा टाँसिए किन ? ॥
 गहमा शीतका आँसु लिए यी फूलले किन ?
 परे शरणमा हाम्रा पशु पन्छीहरू किन ? ॥
 सविता सूर्यले आफ्ना पवित्र किरण कन ।
 ऊँच नीच न शोचेर सबै तर्फ छरे किन ? ॥
 ध्यान मग्न सरी बस्छन् पाखा पर्वत यी किन ?
 हृदयी ! पोखरा हेर्दा यी कुरा मनमा गम ॥
 चरा सित सँगै गाई आँसु आँखा भरी भर ।
 न भाँची कलिला हाड्ना फल फूल लिने गर ॥
 ढुङ्गा माथि बसी रोऊ छहरा सित बेसरी ।
 पखाल मनका पाप यहीं आएर राम्ररी ॥
 गुलेली, घनू, बन्दुक लिएका छौ भने सखे !
 फालिदेऊ क्षमा माग आँसु लाग्लान् कठै भरे ॥
 ए पाखा ! ए लता वृक्ष ! ए चरा ! छहरा घरा !
 माफी देऊ पन्यो पाऊ यौटा ब्याधा कठै बरा ॥
 भनी प्रकृतिका सामू रोऊ पाउ परी कन ।
 मान्छे बनेर जन्म्यौ त बाँच मान्छे बनी कन ॥
 चराका बचरालाई चारा देऊ दया लिई ।
 उफ्रेका मृग-पाठाको म्वाञ्जी खाऊ खुशी भई ॥

न छोऊ कोपिलालाई हातको दाग लागला ।
 न खाऊ बचिला साथी ! कठै त्यो के चिताउला ॥
 यी राम्री वनकी बाला मनले मात्र भोग्य छन् ।
 आँखाका पुतली मात्रै पुतली छुन योग्य छन् ॥
 तर्क ध्यान दया ज्ञान लिई हेर सबै तिमी ।
 खान लाउनकै निम्ति ह्वै न मानवको जुनि ॥
 प्रेमले हरिणी-भाँक लागून् आँखा कन्याउन ।
 भमरा भमरी लागून् मह खान र खाउन ॥
 भाले पोथी मिली खेलून् वृक्षका खोपिमा लुकी ।
 आऊ ! तिमी पनी साथी मिली दम्तर दम्पती ॥
 तिम्रा त्यो खेलमा बाधा न पारून् बाघ भालुले ।
 तिम्रा कारणले आँसु न झारून् यी मयाँलुले ॥
 पहिले भावना प्रेम ज्ञानले रसिला वन ।
 अनि प्रकृतिको साथी ! गर सादर चुम्बन ॥
 नत्र जो दिव्य सौन्दर्य हाँस्छ रुन्छर बोल्दछ ।
 ढुङ्गो, माटो, चीसो भाडी, खहरे मात्र बन्दछ ॥
 अभियन्ताहरूलाई छ चीसो हिम-माधुरी ।
 दाउरेहरूका लागि छ काँचो वन-माधुरी ॥
 माछा मान्छेहरूलाई छ नीलो ताल-माधुरी ।
 परीक्षार्थीहरूलाई छ गाह्रै काव्य-माधुरी ॥
 चशमाकै दोष हो साथी ! सबैको एक दृष्टि छ ।
 आफ्नो हृदय जस्तो छ त्यस्तै सम्पूर्ण सृष्टि छ ॥
 केटाकेटी हुँदा आफू बाबू-आमा सबै थिए ।
 ऐल्हे मानिसका जोडी क्या राम्रा दम्पती भए ! ॥

पछि हामी हुँदा बृद्ध छोरा-छोरी हुनन् सब ।
 आफ्नै हृदयमा साथी ! सारा संसार छैन त ? ॥
 अर्काका बाबु-आमाले आफ्ना पुत्रहरूकन ।
 राम्रा राम्रा दिदा नाना लोभिन्थ्यो पहिले मन ॥
 ऐल्हे मसक्क हाँसेर बोलेका नव-दम्पती ।
 देख्दा ईर्ष्या गरीहाल्छ हाम्रो यो चञ्चले मति ॥
 पछि छोरा बहारीको सेवा सुन्दर पाउने ।
 वृद्धका साथमा होला हाम्रो जिब्रो रसाउने ॥
 यसर्थ विश्व यस्तै छ यस्तै छौं दुनियाँ सब ।
 यस्तै हो यहि हो भन्ने ठोकुवा के गरौं ? अब ॥
 बरु प्रकृतिका काख खेल्दै-खेल्दै मरौं सखे !
 जीवन्मुक्ति कहीं हुन्छ भने हुन्छ यहीं बसे ॥
 सौन्दर्य हो परं ब्रह्म गर यस्को उपासना ।
 सौन्दर्योपासना द्वारा छुट्छन् भव वासना ॥
 अनन्त विश्व-निर्माता, अनन्त-परमेशका ।
 हामी अनन्त प्राणीका भावना छन् अनन्तका ॥
 कहिल्यै यसले साथी ! सकिन्नन् दिव्य-गन्धन ।
 हाँसियो रोइयो जे भो गरौं वार्ता विसर्जन ॥
 यो काव्य काव्यका निम्ति लेखेको वहैन तैपनि ।
 के के लेखें भनें के के ? के के आए यहाँ ध्वनि ॥
 तर जे ब्रह्मले देख्यो त्यही लेखें भनीकन ।
 केही सन्तोषको सास भने फेर्दैछु मन्मन ॥
 यात्री ! मिल्काऊ यो काव्य गाऊ हेनं स्वयं छिटो ।
 लेखेको पोखरा भन्दा देखेको पोखरा मीठो ॥

यो हो हृदयको फूल,
कविको काव्य होइन ।

आशा छ यसको भूल,
कसैलाई बिभोइन ॥

✕ नवम सर्ग ✕

पुनश्चः

यी रात्री हिम बालाको विवाहै हुन बाँकी छ ।
विवाह नगरी यिनको न खुल्ने रूप राशि छ ॥
यिन्को विवाह गर्ने हो भने देखि छिटै अब ।
कोरी बाटी टिका टाला पैहाइ दिनु पर्दछ ॥
केरा आदि लगाएर कदली स्तम्भ मण्डित ।
चाँडै बनाइनु पर्छ यिन्को विवाह मण्डप ॥
अनि पोतेसरी चिल्ला पक्की बाटा बनाइउन् ।
चूरा भैं गोल उद्यान ठाउँ ठाउँ सजाइउन् ॥
सिदूरे फूलका बाग बनून् सिदूर माथमा ।
बिजुलीका बनन् माला छातीमा र कपालमा ॥
दुलही स्नानका लागि सेती र तालका तट ।
बनून् पक्की सफा शुभ्र संग मर्मर मण्डित ॥
उद्योग कल कार्खाना-यज्ञ धूम मडारियोस् ।
अज्ञान, रोग, अन्याय, कसिगर बडारियोस् ॥
गरी कपासको खेती पछ्यौरी फर्फराइयून् ।
सून खानि खनाएर गहना छन्छनाइयून् ॥

वज्रून् उद्योगका बाजा पंचेबाजा सबै तिर ।
 पाकून् व्यञ्जन चौराशी चौराशी खेत मन्तिर ॥
 जागोस् संस्कृति आदर्श लोक गीत र मागल ।
 मीठो स्वागतले जन्ती बनून् आनन्द पागल ॥
 सबै हाँसौं सबै खेलौं भन्ने वैदिक वाक्यको ।
 पुरोहितहरू गाउन् यज्ञ गीत मीठो मीठो ॥
 जागोस् राष्ट्रियता खाँडो बनून् दर्शक निर्भय ।
 पढून् सम्पूर्णले मीठो विवाह श्लोकका लय ॥
 पुगोस् संसारका सारा बन्धुलाई निमंत्रणा ।
 बनून् आराम विश्राम गर्ने ठाउँ जहाँ तहाँ ॥
 नव सुन्दरता पूर्ण सदा स्वागत तत्पर ।
 तयार पारियुन् चाँडै प्रशस्त पाहुना-घर ॥
 तब यो पोखरा-रानी मीठो मुस्कान लौकन ।
 हेनिन् चञ्चले आँखाले हर्दै संसारको मन ॥

